

Seminari de Metodologia en **T**oponímia i **N**ormalització **L**ingüística

(2005)

Coordinadors:
Ramon Bassa i Martín
Adriana Mir Gual
Hermínia Planisí Gili

SEMINARI
DE METODOLOGIA
EN TOPONÍMIA
I NORMALITZACIÓ
LINGÜÍSTICA

(Palma, 27 i 28 d'octubre de 2005)

Universitat de les Illes Balears
Servei Lingüístic

Govern de les Illes Balears
Conselleria d'Educació i Cultura
Direcció General de Política Lingüística

**SEMINARI
DE METODOLOGIA
EN TOPONÍMIA
I NORMALITZACIÓ
LINGÜÍSTICA**

(Palma, 27 i 28 d'octubre de 2005)

Coordinadors:
Ramon Bassa i Martín
i Hermínia Planisi Gili

Palma, 2006

© del text: els autors, 2006

© de l'edició: Universitat de les Illes Balears, 2006

Coberta: Jaume Falconer

Edició: Universitat de les Illes Balears. Servei Lingüístic. Edifici Son Lladó. Campus universitari.
Ctra. de Valldemossa, km. 7,5. 07012 Palma (Illes Balears)

Impressió:

Gràfiques Planisi. Gremi Boneters, 28.

Polígon de Son Castelló. 07009 Palma

ISBN: 84-7632-979-2

Dipòsit legal: PM 2877-2006

No es permet la reproducció total o parcial d'aquest llibre ni de la coberta, ni el recull en un sistema informàtic, ni la transmissió en qualsevol forma o per qualsevol mitjà, ja sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per registre o per altres mètodes, sense el permís dels titulars del copyright.

ÍNDIX

PRÒLEG	
Ramon Bassa i Martín	9
CAP A LES ARRELS DELS NOSTRES NOMS DE LLOC	
Joan Veny (<i>Universitat de Barcelona, Institut d'Estudis Catalans</i>)	11
CRITERIS PER A LA TOPONÍMIA D'ÀMBIT MUNICIPAL	
Joan Anton Rabella i Ribas (<i>Oficina d'Onomàstica, Institut d'Estudis Catalans</i>) . .	27
PROBLEMES PRÀCTICS DE REPRESENTACIÓ GRÀFICA DELS TOPÒNIMS	
Enric Ribes i Marí (<i>Universitat Oberta de Catalunya</i>)	53
L'ARTICLE EN ELS TOPÒNIMS: TEORIA I PRÀCTICA	
Joan Moran i Ocerinjauregui (<i>Oficina d'Onomàstica, Institut d'Estudis Catalans</i>) .	65

PRÒLEG

El Gabinet d'Onomàstica del Servei Lingüístic de la Universitat de les Illes Balears presenta el recull de ponències que es feren dins el marc del primer *Seminari de metodologia en toponímia i normalització lingüística*, que tingué com a objectiu les relacions i les aplicacions de la toponímia, a més, de les fonts documentals (escrites, orals i digitals) que són una eina per a l'estudi de la toponímia. En definitiva volíem tractar el tema de la toponímia i la normalització lingüística.

Amb aquesta nova publicació volem expandir-nos i albirar nous horitzons. Fins ara, hem centrat la nostra tasca amb les Jornades d'antroponímia i toponímia (l'any que ve celebren la vintena), però avui volem donar a conèixer un altre aspecte del Gabinet d'Onomàstica: la metodologia en el camp de la toponímia.

Aquest volum reuneix les quatre ponències presentades en el *Seminari de metodologia en toponímia i normalització lingüística* dels dies 27 i 28 d'octubre de 2005.

El dia 27 férem la presentació del curs que anà a càrrec del director del Servei Lingüístic de la UIB, Ramon Bassa i Martín, que remarcà la importància d'organitzar un seminari dirigit a estudiants i professionals dels camps de la filologia, la geografia, la història, etc., interessats en la recerca i el treball en fonts de la toponímia i la seva normalització lingüística. Tot seguit, després de la inauguració del Seminari, donà pas a la conferència *Cap a les arrels dels nostres noms de lloc*, del doctor Joan Veny, professor de la Universitat de Barcelona i membre de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), que parlà de l'etimologia dels noms de lloc i la importància que té per a la cultura, ja que podem reconstruir la nostra història passada.

L'endemà, dia 28 d'octubre tinguérem una jornada completa. El primer ponent fou el doctor Joan Anton Rabella de l'Oficina d'Onomàstica de l'IEC que ens presentà els *Criteris per a la toponímia d'àmbit municipal: un projecte pràctic i necessari*, que ens fa entendre que la toponímia s'ha de valorar quant a ús social. A més, de recollir de manera sintetitzada els criteris d'ús de la toponímia, però adreçat a la toponímia d'àmbit municipal.

A la part del capvespre començà el doctor Enric Ribes membre de l'Institut d'Estudis Eivissencs, que parlà dels *Problemes pràctics de representació gràfica dels topònims*, que ens ajudà a entendre els principals problemes en l'escriptura de topònims, com ara transcriure un castellanisme o un dialectalisme o un topònim opac (que no sabem la procedència ni el significat). Josep Moran Ocerinjauregui, director de l'Oficina d'Onomàstica de l'IEC, fou el darrer ponent i parlà sobre *L'article en els topònims: teoria i pràctica*, que tractà la pro-

blemàtica de l'article en els topònims, a més, de fer-nos una cronologia de l'ús de l'article *IPSE* i *ILLE* i d'incloure alguns mapes per fer més entenedores les seves paraules.

Finalment, el Seminari acabà amb una taula rodona titulada *Toponímia i normalització lingüística*, en la qual hi participaren membres del Departament de Filologia Catalana i Lingüística General (doctor Joan Miralles), del Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts (professor associat Antoni Mas), del Departament de Ciències de la Terra (doctor Miquel Grimalt) i de l'IEC (doctor Joan Anton Rabella). En aquesta Taula poguérem sentir les conclusions del Seminari i sobretot, poguérem veure les imbricacions de la toponímia, és a dir, veure els diferents punts de vista (geogràfic, històric i lingüístic).

Esperam que aquests treballs ens ajudin a millorar la formació específica que ens ha ofert aquest primer seminari sobre metodologia de treball en el camp de la toponímia.

Mallorca, novembre 2006

Els coordinadors

**CAP A LES ARRELS
DELS NOSTRES NOMS DE LLOC**

Joan Veny

Universitat de Barcelona
Institut d'Estudis Catalans

1. L'home es relaciona amb l'entorn, amb els éssers, animats o inanimats (ocells, insectes, plantes, peixos, etc.), i els dóna un nom en funció del profit que en treu, del perill que representa, de la seva bellesa, etc. Així *cadernera* designa un ocell granívor, de varietat de colors, de cant agradable, sovint engabiati; expressa una idea general, es tracta d'un *mot comú*, aplicable a qualsevol individu d'aquesta espècie *Carduelis carduelis*. Però també dóna nom al riu que passa al costat del poble, al torrent que baixa impetuós amb les plogudes, a les muntanyes que l'envolten, a les tanques on pasturen els ramats, etc. Es tracta d'unitats singulars, individuals, amb valor identificador, són els *noms propis*, en aquest cas, els *noms de lloc*: només hi ha un *Llobregat*, un *Randa*, un *Campos*, com a referents usats pels habitants de les contrades respectives. Una distinció que vigeix des de Dionís el Traci (veg. Moran 1996).

2. La branca de l'onomàstica que estudia els noms de lloc és la toponímia, de la qual hem de dir:

a) que és una ciència territorial, com la geografia o la dialectologia; lligada, per tant, a la terra, a un espai; es pot fer química a qualsevol lloc del món (mentre es compti amb els elements necessaris per a aquest estudi), però només es pot fer toponímia (o geografia o dialectologia), trepitjant l'espai propi; el meu admirat Cosme Aguiló parla, en clau d'humor, de **potonímia*, perquè s'ha de fer a peu, amb els potons;

b) que és un ciència interdisciplinària: necessita el concurs de la geografia, de la botànica, de la història. Així s'ha dit (Coromines) que *Riudecols* estaria en relació amb una plantació de cols, quan l'observació dels rocs allisats i arrodonits del con de dejecció del riu, que han donat nom a la població, els *còdols*, entronquen amb el (suposat) topònim primitiu **Riudecòdols*, com ja havia intuït Balari (1964: 71), amb la caiguda de la *-d-* (< *-T-*, *COTULU*), com ha passat en el cas eivissenc *es Col Blanc*. També la informació històrica dóna compte de la motivació d'un topònim: per ex., el *serrat dels Angelets* (els Aspres) no es refereix a una aparició de querubins o a una semblança seva, sinó a un grup de pagesos del Rosselló que s'aixecaren contra l'administració francesa. La botànica també ens aclareix dubtes: *Sant Just Desvern* és el resultat d'una atracció paronímica de **Deverç* (< *DE VERTIO*) cap a *vern*. En sentit invers, la toponímia esdevé subsidiària d'aquestes disciplines, de manera que pot fer llum sobre referents antics i donar lloc a descobriments importants per a la història de la cul-

tura: a la *Rambla de Albuñol* (Granada) es van descobrir unes aigües termals a partir del nom, *Albuñol* (el Bany) i a *ses Quenessies*, que vol dir ‘església cristiana’, s’hi van trobar les restes d’una basílica paleocristiana;

c) que és un refugi d’arcaïsmes. A diferència dels noms comuns, que canvien sovint, els topònims solen, d’habitud, mantenir-se fidels al passat. Així, l’article anomenat salat, derivat d’IPSU, que va usar-se, en convivència amb el derivat d’ILLU, fins al s. XIII en el català peninsular, perviu avui en noms de lloc com *Sapeira* (‘la pedra’), *Sant Joan Despi*, etc. allà on l’article que s’ha imposat com a sistemàtic és el literari (*la pedra, el pi*, etc.). Igualment, els adjectius de dues terminacions en llatí, com DULCIS, DULCE, a partir de l’acusatiu DULCEM, van donar lloc a una sola forma, *dolç*, tant per al masculí com per al femení (es deia antigament *un plat dolç, una beguda dolç*), fet que s’ha mantingut en topònims com *Aiguadolç*, en comptes d’**Aiguadolça* que esperaríem d’acord amb la flexió moderna de l’adjectiu. El mot preromà *quer* ‘roca’, desaparegut del lèxic corrent, s’ha petrificat en *Queralt, Querals*, etimològicament ‘roca alta’ i ‘roca blanca’ respectivament;

d) que els noms de lloc porten generalment una càrrega entranyable, un pòsit de sentiments i de sensacions emotives, quan se senten o es pronuncien; m’agrada recordar una vegada més els versos del poeta eivissenc Marià Villangómez, que transcriuen el poder màgic dels topònims:

Peralta, Morna, llengua i terra unides.
D’on arriben els noms, com es carreguen
pel llarg camí d’un cordial ressò,
per què viuen d’amor al lloc que abracen?

I quan contemplem el relleu o els rius d’altres terres, per associació pensem en els nostres, amb els seus noms; a Verdagner, tot esguardant els Alps, li ve a la memòria Montserrat «projectat —com diria Foix (1952)— damunt les blavors sobiranes» (1952, 334). O quan veu els rius de Rússia, pensa en els modestos, però estimats, Ter i Llobregat «raigs de porró —com deia el mateix Foix— comparats amb ells però que remoregen, salten i treballen» (Foix, 335).

3. L’objectiu prioritari de la toponímia és etimològic (*Vandellòs* deriva de *vall de llors* ‘vall de llores’, llat. VALLE DE LAUROS) o, en tot cas, motivacional (la *Geganta Morta* és una metàfora que ha comparat aquesta serra pallaresa amb una geganta estirada). Això vol dir que hi ha topònims transparents, que el parlant interpreta a la llum del sistema sincrònic que utilitza (*el Boixar* és un lloc on creixen els boixos, *el Pedraforca*, pels dos cims, com les pues d’una forca, que coronen la muntanya), i altres d’opacs semànticament, com *Albaida*. El problema d’aquests darrers topònims, els opacs, és que només comptem amb el significat [albájda] i que ens falta el significat, a diferència dels noms comuns, *mà*, per ex., del qual tenim el significat [ma] i el significat (‘part terminal del braç’). Els aclariments etimològics corresponents permeten destriar els elements llatins, germànics, àrabs, castellans, que constitueixen una contribució important a la història de la nostra llengua.

4. Per cultivar la toponímia, des d’una perspectiva diacrònica, és bo tenir coneixements, actius o passius, de llengües com el llatí, especialment el llatí vulgar, l’àrab, les llen-

gües germàniques antigues, la llengua medieval pròpia (*sentiu* ‘romaguer’, *granolla* ‘granota’, *quer* ‘roca’ eren mots vius aleshores), els dialectes (*assagador* ‘camí ramader’ és usual en parlars valencians), les llengües veïnes (occità, aragonès, castellà); el coneixement dels referents antics ens aclareix dubtes: *ses Sitjoles* (Campos) podria ser interpretat com el lloc on hi havia unes sitges petites, però, atès que algunes tanques rebien el nom de la classe de figueres que hi havia (*Ses Verdals, sa Figuera Martinenca*), hem de pensar, en Cosme Aguiló, que el nom anterior, *ses Setjoles*, devia designar una peça de terra plantada de figueres *setjoles*.

5. Josep Balari va posar els fonaments de la toponímia científica amb *Orígenes històrics de Catalunya* (1899) i Joan Coromines, amb els seus col·laboradors, li va donar un fort impuls amb els seus treballs, especialment amb l’*Onomasticon Cataloniae*; Moreu-Rey, autor d’estudis de síntesi com *Els noms de lloc*, amb la fundació de la Societat d’Onomàstica, va ajuntar la labor dels especialistes amb la dels dilectants que tant aporten en el camp de la descripció.

ESTRATIGRAFIA TOPONÍMICA

6. Gràcies a l’etimologia, podem reconstruir els estrats lingüístics diversos deixats pels pobles establerts al nostre territori.

La base és la llengua de la colonització, el llatí parlat a l’angle nord-est de la Península, portat pels colonitzadors romans i modificat eventualment per les llengües de substrat, de superstrat o d’adstrat.

Substrat preromà

7. Resulta sovint fosc, penombrós, discutit, però sempre apassionant. Els pobles preromans del territori de la futura llengua catalana eren celtes, bascos, ibers, púnics.

Pel que fa als celtes, cal dir que alguns celtismes, presents sovint en la toponímia, ja havien estat incorporats al llatí popular (*artiga, balma, vern, barraca*), altres són topònims traslladats des d’Occitània amb repobladors (*Verdú, Boldú, Besalú*); altres, com *Ballabriga*, no són del celta sinó del llatí (< VALLE APRICA ‘vall assolellada’); altres, com la *Segarra*, tindrien a veure amb l’èuscar (< ‘poma’).

Respecte de l’estrat basc, el terreny és relliscós; pensem en els contactes d’aquest amb l’iber, el llatí, el romànic. Coromines hi ha entroncat prop de dos-cents topònims menors del Pallars, que no s’explicaven pel celta ni pel llatí. Exemples: *Sorguen* ‘plana de les bruixes’ (< èuscar *sorgin* ‘bruixa’), *Ose* (< uscar *osin* ‘pou, remolí, abisme’). Fora del Pallars, hi són imputables *Aran, Bascaran, Josa* (< èuscar *jaus, jausi* ‘caure’), etc. Coromines proposa per a *Àneu* < VALLIS ANABI(S) ‘vall de l’avajó, del nabiu’ (cast. *arándano*). D’altra banda, una situació de bilingüisme bascoromànic als Pirineus centrals ha donat lloc a topònims com *Lo*

Solau (< SOLANU), amb caiguda de la -n-, *Estaon* (< STATIONE), amb manteniment de la nasal final, *Lamiari* (< LAMINARIU) amb el resultat *-ari* del sufix llatí *-ARIU*, *con* en basc, etc.

Toponímia llatina

8. La base de la toponímia catalana és evidentment llatina. *Pollença* deriva de POLLENTIA, *Vic* de VICU, etc.; però tenim topònims de formació romànica que parteixen de noms comuns procedents la major part del llatí (cf. & 12...). N'hi ha de molt antics, com *Port-Vendres* (< PORTU VENERIS 'port de Venus') o *Elna* (< ELENAE [CASTRA]). Sovint, la forma actual resta desfigurada respecte del nom originari, al qual apliquem les lleis fonètiques corresponents: VALLE FECUNDA > *Vallfogona*, amb palatalització de -LL-, sonorització -C- > -g- i assimilació -ND- > *nm* > -n-, i assimilació de la -e- a la -ó- tònica; en el cas d'*Igualada* (< AQUA LATA 'aigua (riu) ampla', nom traspassat després a la ciutat), hem de partir d'*Aigualada* amb monoftongació del diftong inicial (com *inam* 'einam', etc.). *Flix* remunta a un nom comú, no documentat com a tal (< FLEXU 'revolt'). El cas de la declinació, que normalment és el punt de partida del nom de lloc (com dels apel·latius), és l'acusatiu, amb una -M que tendia a desaparèixer de bona hora en llatí vulgar (i que ja no posem en els nostres ètims), però, és en alguns topònims on trobem restes d'altres casos: al cas de *Port-Vendres*, ja esmentat, derivat del genitiu (VENERIS), podem afegir-ne d'altres que procedeixen de l'ablatiu: *Sils* < SILVIS, *Banyuls* < BALNEOLIS, *Anglès* < ECLESIIIS.

Recordem l'abundància de topònims en -à, -ana, del tipus *Cornellà*, formats per un nom de persona, suposadament el de l'individu que dirigeix una explotació agrària (*Cornelius*, en aquest cas), al qual s'afegeix aquest sufix indicador de pertinença ('allò de'): (PAGUS) CORNELIANUS 'el camp, les terres de Corneli' > *Cornellà*; i així tenim els nombrosos *Perpinyà* (< PERPENNIANU), *Marçà* (< MARTIANU), *Teià* (< TALIANU), *Tiana* (< TITIANA), *Agullana* (< ACULIANA), etc. En alguns noms d'aquesta naturalesa, en contacte amb els musulmans, que en la varietat hispànica del seu àrab practicaven l'anomenada *imela* o conversió d'una *a* en *e* (PAGU > *Pego*), el sufix esmentat, a partir de formes arcaiques en -an, esdevingué -en(t) (*Agullent* < ACULIANU, *Crevillent* < CARVILIANU, etc.).

Toponímia germànica

9. Entre el segle IX i XII es va generalitzar una moda onomàstica germànica; els testaments catalans són plens d'*Aribau*, *Roger*, *Sifre*, *Segimon*, *Berenguer*, etc. Alguns d'aquests antropònims, amb el repoblament carolingi, esdevingueren noms de lloc, com *Argimón* (la Selva), *Guialmons* (Conca de Barberà). I qualcun, a partir de la conversió en topònim, es reconverí en antropònim, com és el cas de *Guimerà*, la difusió del qual té a veure amb la condició de nom de lloc. Aquests noms a Catalunya perden el significat que tenien en la llengua germànica originària, com és el cas d'*Aramon*, que significava 'defensa del poble'.

No està de més fer notar aquí que dos dels noms de la rabosa procedeixen d'antropònims germànics femenins, *guilla* < WISILA i *guineu* < WINIHILD, segons una aguda descoberta

ta de Joan Coromines.

Toponímia «mossaràbiga» o romandalusina

10. S'han anomenat mossàrabs els cristians que, després de la conquesta musulmana, van continuar vivint amb els sarraïns, des del s. VIII (València) o X (Balears) fins al s. XIII. S'ha parlat molt sobre la possible influència en la llengua dels futurs pobladors catalans. Sembla que el contingent demogràfic era molt escàs i que probablement estava arabitzat. Pel que fa a Mallorca, cal tenir en compte que la conquesta dels moros va tenir lloc més tard que a la península i que durant els segles VIII, IX i principi del X, arran d'un pacte amb els musulmans (707), els insulars estaven obligats a pagar un tribut i a prestar col·laboració militar en cas necessari (Epalza 1991); per tant, va pertànyer alhora al món bizantí i al món musulmà i això explicaria la conservació de basíliques paleocristianes i de certs hagiònims esdevinguts topònims (*Santa Cirga* < SANCTA CYRICA, cf. Aguiló 2002: 237-247). És indubtable que alguns topònims tenen segell prejaumí, o romandalusí, com es diu ara: *Campos*, *Muro*, *Petra*, *Llombai*, etc. en són bones mostres. Tanmateix, pel que fa a València, cal dir que s'havia exagerat la imputació sobretot de mots comuns en aquest estrat romànic (Coromines, entre altres); avui, es tendeix a explicar-los per la presència de colonitzadors aragonesos al País Valencià: el va. *gemecar*, sense la sonorització de la -c- intervocàlica practica-da en el català comú, *gemegar*, en seria un exemple (Veny 2006).

Toponímia aràbiga

11. La dominació musulmana va durar una mica més de cinc segles al País Valencià (s. VIII - s. XIII) i poc més de tres segles a les Balears (s. X - s. XIII). També les terres de Lleida, Fraga i la vall de l'Ebre van passar a poder de l'islam. Aquesta llarga presència va provocar el naixement de topònims vinculats a la llengua dels dominadors, a més dels mots comuns que s'instal·larien en el català dels colonitzadors cristians. Pel que fa als topònims, dels 509 considerats de segell català (Coromines 1965), de tot el domini lingüístic, 250 pertanyen a l'àrea valenciana mentre que 150 ho fan a l'àrea balearica. Les xifres estan en proporció amb la durada de la dominació, si tenim en compte, a més, que, en el territori valencià, els moriscos hi van continuar fins a principi del s. XVII, quan en té lloc l'expulsió. Entre Lleida i Tarragona es va formar una marca defensiva entre moros i cristians, jalonada per una línia de topònims en la qual es fa visible l'ascendència aràbiga (*Borges del Camp*, *Vimbodí*, *l'Aleixar*, *La Pobla de Mafumet*). Cal tenir en compte l'heterogeneïtat de les tribus que van arribar a les nostres terres, entre les quals n'hi havia de berbers, de llengua un xic romanitzada.

Són d'indubtable atribució semítica topònims com *Alzira* 'l'illa', *Albaida* 'la blanca', *Algorfa* 'graner', *Alfafar* 'terrisseria', *Salem* (< SALÂM 'salvació'), *Bràfim* (< antr. IBRAHIM). Alguns són trasllat aquí d'una població homònima del Marroc (*Mequinensa*); altres són híbrids semiticoromànics (*Calassanç* < CALAT 'castell' + l'antropònim *Sanç*). Alguns elements es repeteixen amb variants, com en BENI-, BINI-, VIM- (*Bendinat*, *Benigànim*, *Biniali*, *Vimbodí*). Alguns arabistes porten l'aigua al seu molí semític probablement amb massa generositat: *Torremarina* (ant. *Tormarina*) (Campos [Mallorca]) és considerat, a parer meu, agosarada-

ment, un híbrid de l'àrab TŪR 'penya' i el romànic *marina* (Mut-Rosselló 1993: 111 i 143).

No podem oblidar que certs arabismes van penetrar en el català en qualitat d'apel·latius: *alqueria*, *arraval*, (*a*)*talaia*, *assut*.

TOPONÍMIA CATALANA

12. Els topònims catalans poden procedir del llatí (*Vic* < *Vicu*) o bé de formació romànica (*el Pinaret*, derivat de *pinar*). En veurem i en donarem exemples de descriptius, històrics, religiosos, antroponímics, relacionats amb vies de comunicació, resultat d'una colonització.

Els descriptius poden referir-se al *relleu* de maneres diferents: 1) amb referència a una característica del terreny: *Rocatosa* 'roca pelada', *na Foradada*, per un gran forat de l'illot; 2) amb referència a un arbre singular: *la Nou*, *l'Ametlla*, *Cirera*, *Lledó*; recordem que en llatí el nom designava tant l'arbre com el fruit: NUCE era el noguer i la nou (cf. l'it. *noce*, amb els dos significats, i el top. *la Nuez*, prop de Saragossa); 3) pel principi de negativitat, el topònim subratlla el que és menys característic d'un relleu: *les Planes*, en un terreny més aviat accidentat, *Planelles*; 4) amb l'aplicació d'una metàfora: *el Papiol* prové d'un *Popiol* anterior, format sobre *pòpia* 'mamella' (< *PUPPEA), per la semblança amb un turó (cf. it. *poppa* 'mamella', *poppare* 'mamar', nord-occ. *popa*, *popar*); la mateixa imatge a *Mambla* (< MAMMULA) 'turó' i 'recolze del riu'; les metàfores antropomòrfiques són freqüents amb *morro*, *cap*, *coll*, *braç*, *peu*, *falda*, *garganta*; aquest darrer mot, que ja apareix el s. XI (*coll de la Garganta*), no té res a veure amb el castellà.

13. La *vegetació* forneix també materials toponímics. Uns són clars, com *Alzina*, *Alzinar*; altres han restat opacs, com *Aulet* 'alzinar' (< ILICETU, a través d'**Alzet*). Aquest és un exemple dels molts topònims vegetals formats amb el sufix llatí -ETU que, passant per -edu, va donar -ed (amb -d sonora fins al s. XIII) i després -et (que sincrònicament la gent pot confondre amb l'-et diminutiu). I així tenim *Aranyonet*, *Argelaguet*, *Boixet*, etc., relatius a 'bosc d'aranyoners, d'argelagues, de boixos' i no 'petit bosc de x'. Noteu la diferència entre *Pinet* 'bosc de pins' i *el Pinaret* 'pinar petit'.

Cal posar-se en guàrdia davant la possible —i errònia— identificació sincrònica d'alguns topònims. Així, l'illa de *Buda* (delta de l'Ebre) no té res a veure amb el fundador del budisme, sinó que, segons Coromines, és el resultat fidel del llatí: BUDA 'planta de maresme', que en terres extremenyas ha donat derivats com *Bodonal* [*de la Sierra*] i que, en català, com a mot comú, és el pare de *boga*, *bova*. Igualment, *Noguera*, present en els rius *Noguera Pallaresa* i *Noguera Ribagorçana*, no seria un derivat del llatí NUCARIA 'arbre que fa nous', com pot semblar a primera vista, sinó de NAVICARIA, amb relació a les tramades de troncs (*rais*) que els *raiers* feien baixar per aquests rius; recordem el nom *navata* que els aragonesos donen en aquests rais.

És interessant notar el valor retrospectiu dels topònims que ens informen sobre cultius actualment abandonats: a *la Vinya Gran* (terme de l'Aleixar) avui ja no es cultiva la vinya

(cf. Coromines).

14. L'*hàbitat* queda reflectit en topònims com *Setcases*, *Sa Canova* (< *sa casa nova*), *el Casuc*, etc. i sobretot en topònims menors formats amb *can* (< *casa d'en*), *cal* (< *casa d'el*) i *son* seguits d'un antropònim. Aquest element contracte, abans d'aclarir-se l'origen (< *ço d'en* 'allò d'en, les terres d'en'), va rebre interpretacions desencertades diverses: < *sen* (< SENIOR) (J. Ramis), < *s'honor* (Hernández Sastre), < *so* (article) (< IPSU) (Jovellanos, Galmés de Fuentes) (cf. López Casanovas 1995).

15. Els *fets històrics* han deixat traces en la toponímia. Les fronteres antigues són presents en *Castellví de la Marca* (Alt Penedès); els poblats talaiòtics de les Balears porten sovint noms com *es Vilar*, *es Velar*. *Ses Forques* són testimoni d'execucions antigues; *Camp de l'Arpa*, de lladres i de bandolers (sense relació amb l'instrument musical sinó amb la presència d'amics de la propietat aliena: *arpa* 'urpa') i *Gènova*, probable reducció de *gènere de Gènova*, fa referència —sembla— al contraban amagat en les coves del terme d'aquesta població de prop de Palma (Mallorca). No falten ecos de llegendes antigues, com *sa Cepegada des Gegant* (Llucmajor), *es Salt de la Bella Dona* (Lluc [Mallorca]).

16. La toponímia també es troba sovint eixumorada de *religió*. Testifiquen cultes antics, com *Madremanya* (la deessa Cibeles) o la presència d'altars pagans en indrets perillosos, com el *Coll d'Ares*. Un lloc deliciós, d'imponent bellesa, pot ser comparat amb *parais*, variant de *paradís*, i modificat en *pareis* [pʔrʔjs], per una dislocació accentual (com la de *vaina* > *beina*) origen del *Torrent de Pareis*. Noms del santoral cristià, erigits en patrons, esdevenen topònims (*Sant Joan Despi*, *Sant Feliu*, *Sant Josep de sa Talaia*), de vegades profundament modificats per l'erosió fonètica (*Santa Llogaia* [< LEOCADIA], *Sant Ou* [< EUDALDU, a través d'eallu > ?awl > aw > [çw], *Sant Povim* [< *Pere des Vim*]). La duplictat de formes pot estar en relació amb la procedència de dos casos diferents: (*Sant*) *Quirc* de l'acusatiu QUIRICUM, enfront de *Quirze*, del genitiu, a partir d' [ECCLESIA] SANCTI QUIRICI. Altres vegades, és resultat d'una dedicació: *Sant Carles de la Ràpita* en honor de Carles III. Alguns topònims, inicialment sense res a veure amb la religió, s'han vist santificats per un procés fonètic: **Salt Alinya* > *Santa Linya*, desconeguda en el santoral cristià. A Eivissa, on, a diferència de Mallorca, són escassos els topònims formats amb *Son*, *es Pla de Son Gelabert* s'ha canviat en *es Pla de Sant Gelabert*, un altre sant inexistent. El fenomen contrari, de laïcització d'un topònim, també es dona com en el cas de *Sant Salvador* que, en boca popular, sona *Son Salvador*, a causa de l'abundor, a Mallorca, de noms de lloc a base de *Son*.

17. Les *vies de comunicació* queden petrificades en la toponímia i només una anàlisi diacrònica sagaç ens les fa transparents: *Beo* [*Veo*] és el resultat romànic del llatí BIVIUM 'dos camins', *Treio*, de TRIVIUM i *Tírvia*, de TRIVIA 'tres camins'. *Les Poses* (< PAUSA) correspon a una parada, un descans en el trànsit per una via romana. Noms diversos indiquen la distància respecte d'un nucli urbà important: *Quart* (< QUARTU), a quatre milles de València, *Selma* (< SEPTIMA, a través de *Sedma*, *Seuma*), a set milles de Tarragona. El *camí des Teix*, *camí des Palmer* (Mallorca) era el freqüentat pels ramats d'ovelles conduïts a la serra de Tramuntana.

18. Les *colonitzacions i els repoblaments* tenen a veure amb l'origen de certs topònims.

Els que s'instal·len en un espai determinat poden donar-li el nom del lloc de procedència. Degué passar així amb *Roses*, potser pel record que els grecs tenien del *Rodas* de la seva procedència; o, més a prop de nosaltres, els *Avinyó*, *Montalbà*, *Rosselló*, homònims dels noms occitans i rossellonesos respectius. De vegades el topònim traslladat rep el diminutiu, com *Cerdanyola*, amb relació a *Cerdanya*; també gentilicis es converteixen en topònims, com *Provençals*, *els Pallaresos*, *els Piteus* (pròpiament 'classe de drap provinent del Peitieu [Poi-tou]'). A l'interior del domini, trobem *la Nou* (de Gaià), transposició de *la Nou* (de Berguedà), *Santa Margalida* d'Empúries transferida a *Santa Margalida* de Mallorca o l'antic *Manresa* (Mallorca), substituït per *Llorito/Lloret* (de Vista Alegre).

Paper dels antropònims

Els antropònims o noms de persona tenen un paper quantitativament important en la formació de topònims. Més d'un 40% deuen tenir aquest origen. Poden aparèixer com a determinants, com *Castellar de n'Hug*, a voltes modificats com *Cala en Bubú* (< *cala en Begur* [Sa Dragonera]), a voltes aglutinats amb el nucli, com *Torredembarra* (< *la Torre d'en Barra*; la denominació popular, *la Torre*, fa pensar si la proposta de la Comissió de Toponímia va ser encertada), o precedits de *son*, *can*, *cal* (cf. & 13). També poden formar part del nucli, com *el Vendrell*, *els Bertrams*, *el Guinardó*. A Mallorca tenim força cognoms del Principat convertits en noms de possessions produïts en la postconquesta, arran de la partió de terres: *Vallgornera*, *Tió*, *Cabrianes*, *Marola*, *Païssa*, generalment usats sense article. Quan la posseïdora era una dona, la feminització del topònim era fàcil: *la Jofresa*, *Rogera*, *les Mateves*. El procés invers, de pas del topònim a l'antropònim, també és freqüent; Mallorca n'ofereix una nòmina llarga: *Blanes*, *Mataró*, *Manresa*, *Terrassa*, ant. *Sabadell*; a Menorca, *Begur*. I el pas al masculí és també fàcil: *Barceló*, *Tarragó*, *Giró*. La personificació d'illots era freqüent fent precedir-hi el nom de l'article personal: *na Foradada*, *na Guardis* (Mallorca).

MODIFICACIÓ DELS TOPÒNIMS

Eufemismes

19. Un nom pot resultar malsonant, inconvenient a oïdes dels qui viuen en aquell territori. D'aquí pot sorgir una modificació. És així com un **Carall Bernat* esdevé *Cavall Bernat*, **Malvitge* (< AMALVIGIA) → *Bellvitge*, **Malpàs* → *Bonpàs*, **Puïgmal* → *Puïgbò*, **Bini-mala* → *Binibona*. *Coanegra* va conèixer intents de substitució per *Vallverda* el s. XIV i per *Comanegra* el s. XIX. *Can Pillànimes* era el nom popular de *Son Moll* (terme de Campos), l'amo del qual va estampar aquest nom a les cases, i *es Camp Roig* (Menorca) va ser canviat en *Sant Bartomeu* pel propietari, quan, després de la guerra civil, el terme *roig* tenia conno-

tacions polítiques.

El desgast fonètic

Els topònims, com els apel·latius, també poden veure canviada l'estructura fònica a causa del pas del temps i de l'acció de l'erosió fonètica. *Uiastrell* (< OLEASTRELLU) 'bosc d'ullastres' va passar a *Ustrell*, del qual la normativa toponímica va recuperar la forma primitiva, *Ullastrell*, però sense el tractament ioditzant (< -LJ-) propi de l'àrea (*Uiastrell*), rebutjat per l'estàndard; en canvi, la forma popular, simplificada, *Ustrell*, es manté com a nom de persona. El topònim de Menorca, *Sobrevei*, resultava irrecognoscible; fins i tot alguns pseudotoponimistes el lligaven amb l'anglès *Sowerberry*; en realitat remunta a *s'Alberg vei*, a través de *s'Aubervei* (vocalització de *l* velar, com en *alba* > *auba*), *s'Obervei* (*au* > *o*, *u* com *aubercoc* > *obercoc*, *ubercoc*), per acabar, per metàtesi, en *Sobrevei*. *S'Alqueria* (Blanca, Roja) ha passat a *sa Curia* a través de *s'Auqueria* > **s'uqueria* > *sa Curia* (per metàtesi i relació amb l'article femení).

L'etimologia popular

20. El poble analitza la llengua pròpia, cerca la motivació de les paraules i els topònims, sovint d'opacitat semàntica, en són un bon caldo de cultiu. Els canvis poden ser deguts: 1) a una atracció paronímica (o homonimització) formal, com *açò el Senyor* → *el Sol Senyor*, *es Coll de sa Gran Mola* → *es coll de sa Gramola*, *sa tanca de Mater Christi* → *sa tanca de Matacristos*, *Castell Vedre* → *Castell-llebre*; 2) a una atracció paronímica semàntica (per influència d'un dels significats): a *la Fraria*, de Menorca, s'hi van instal·lar ferrers i, per tant, el pas a *Ferrerries* era fàcil; 3) a una homosemització, és a dir, el significat d'un parònim fa canviar el de l'altre parònim o li afegeix connotacions que abans no tenia: *la Peraguda* (pron. [pəɾəɣ'udə]) (< PETRA ACUTA), es cobreix de la idea d'aparicions de bruixes i de lloc de fetillers. Aquest fenomen enllaça en certa manera amb l'origen dels escuts heràldics, que arranca de l'anàlisi del topònim o dels seus suposats components: *Bunyola* (potser de BALNEOLA, de VINEOLA o d'un diminutiu de *bony*; Morro 2004) té cinc bunyols heràldics; *Ullastrell*, un ull; *Agullana*, cinc agulles; *Campós*, un ós rampant en un camp; *Llucmajor* (pron. [λumməɟ'ɔ]), un llum a la mà; etc.

Factors religiosos

21. Hem parlat de la influència de la religió en l'origen de molts noms de lloc. També poden influir en el canvi. *Manresa*, caseriu al costat de Sineu, a causa de la instal·lació de mercedaris? amb la invocació a la Mare de Déu de *Lorito* (*Loreto*), va veure substituït aquell nom pel de *Llorito*; amb una *i* que denota probablement la procedència dialectal italiana dels suddits frares. Altres vegades, el canvi no va quallar, com l'intent de reemplaçar, per part d'estaments eclesiàstics, *sa Indioteria* (prop de Palma, [Mallorca]) per *Sant Josep*.

Factors polítics

22. La Revolució Francesa va dirigir els atacs contra els nobles i la reialesa. Qualsevol manifestació toponímica relativa al rei era suprimida o substituïda. És així com, per exemple, *Coquilleroy* esdevingué *Coquillelibre*.

Per as *Camp Roig*, substituït per *Sant Bartomeu*, veg. &14.

Neologismes

23. El desenvolupament del turisme, la profusió d'urbanitzacions han donat lloc a crear topònims de caràcter atractiu que convidin a comprar una parcel·la o un xalet. A França, es va començar amb *Côte d'Azur* el 1887, que va arrossegar la *Côte d'Argent*, la *Côte Vermeille*, etc. A Catalunya, en el marc del franquisme, els topònims nous eren tributaris del castellà: *El Cortijo* (Roses), *El Borriquito* (Vandellòs), *Miami Platja* (Mont-roig del Camp). Sovint s'ha ignorat el nom tradicional: *Son Vila i Biniatop* (Menorca) → *Horizonte*, *Sant Jaume* (Menorca) → *Jaime Mediterráneo*; en algun cas, amb raó: *Cala Mosques* no tenia cap futur i per això va ser substituït per *Cala Blava*.

L'ortografia

24. Els topònims que tenen per base un apel·latiu s'han normativitzat d'acord amb la variant dialectal de l'àrea en qüestió: i així tenim la *Jonquera*, d'acord amb *jonc*, de l'àrea oriental, enfront de *Junquera*, *Juncosa*, *lo Junqueral*, d'acord amb *junc* de l'àrea occidental. Igualment *Grau de l'Esquetja*, i no de **l'Escletxa*.

La pressió social pot modificar una proposta ortogràfica. *Caçà (de la Selva)*, població molt relacionada amb Alemanya per la producció surera, rebia correspondència sota la variant *Caca*, amb evidents efectes negatius entre els habitants, que es mostren fidels a la grafia tradicional *Cassà*.

El que s'ha d'evitar és formar noms de municipis que comprenen nuclis de població diversos a base de segments d'aquests noms: de *Torrefeta i Florejacs* es va formar el fantasmal *Torreflò*.

Duplictat de formes

25. Alguns topònims presenten dues formes, segons aquesta tipologia:

- 1) Entre els mateixos parlants de la població: *Costantí/Gostantí*, *Sant Cugat/Sant Culgat*.
- 2) Variant autòctona/variant forana del mateix domini: *Matadep[e]ra/Matadep[ɛ]ra*, *B[e]rga/B[ɛ]rga*, *S[o]ller/S[ɔ]ller*, *Llucmajor* [ˈlʊmməʒˈo]/[ˈliwəʒˈo]/, *Mol/Maó*, *Mavó*, *Vila/Eivissa*, *Ervissa*.
- 3) Nom actual/nom històric: *Palma/Ciutat*, *Xàtiva/San Felipe*.
- 4) Antic, arqueològic/modern: *Egara/Terrassa*, *Subur/Sitges*, *Octavianus/Sant Cugat*; el nom antic pot servir de base a gentilicis: *egarencs*, *suburencs*. El nom antic pot ser de l'època medieval o moderna: *Caules/Caldes*, *Llorito/Lloret (de Vista Alegre)*.
- 5) Nom indígena/nom exogen: *Lleida/Lérida*, *Terol/Teruel*, *Girona/Gerona*, *Alacant/Alicante*.

Altres

Del topònim al nom comú

26. Així com els nom comuns són la base dels topònims, algunes vegades el procés és

a la inversa, són els topònims els que esdevenen apel·latius. *Burjassot*, productora ficària, va expandir una casta de figues que, pel probable lloc de procedència, es van dir *burjassot*, -a i, més lluny del centre originari, *bordissot*, a la cerca de la transparència semàntica. *Tàrbena*, colonitzada per mallorquins a principi del s. XVII, va importar la tècnica de fabricar la sobrassada i altres embotits insulars; el nom del centre productor es va difondre pel País Valencià i va arribar fins als confins castellanencs on és conegut aquell embotit amb el nom de *tàrbena*.

Fraseologia

27. Tant amb els noms de persona com amb els noms de lloc s'han format infinitat de frases fetes. No pretenc aquí donar compte de la fraseologia toponímica, tan rica i variada. Crido l'atenció sobre uns quants casos interessants:

a) *Fer taula de Barcelona* 'en un àpat, acabar-se totes les viandes' és el resultat de l'ús d'una locució antiga, *taula de català* (cf. Labèrnia 1888-1892), que volia dir 'menjada abundosa', en clau irònica; la vaig sentir a una parlant de Campos. A voltes, un topònim exogen ha restat en una unitat fraseològica amb la fonètica adaptada al català; és el cas de l'expressió *d'or Lluca que mirant s'acluca*, que es diu a Vilaplana (Camp de Tarragona) referint-se a una cosa que sembla d'or i no ho és o que és d'or de pocs quirats (el que a Mallorca es diu: *d'or passat per Manacor*): es tracta de la coneguda ciutat italiana de Lucca (Anguera 2004).

b) El *floreig verbal* (així tradueix Coromines el que els alemanys diuen *verblümtter ausdrück*) consisteix a posar en relació un topònim amb un apel·latiu que presenta similitud formal i que carrega el seu significat sobre el topònim; així, *viure a Sant Just* 'viure amb estretors', *anar a Badalona* 'badar, estar distret', *anar a Sant Culgat* 'anar a dormir', etc.

Conclusió

28. Estimem aquests mots amb arrels que s'endinsen en l'entranya de la nostra història, a voltes amb vibracions de *poesia fòssil*, com deia Balari, o que il·lustren la creativitat dels nostres parlants. Constitueixen un patrimoni riquíssim que hem de custodiar amb zel i amor perquè són l'exponent més visible de la nostra identitat com a poble.

BIBLIOGRAFIA

- AGUILÓ, Cosme (2000). *La toponímia de Menorca a les obres de Ramon Rosselló Vaquer*. Menorca: Institut Menorquí d'Estudis.
- AGUILÓ, Cosme (2002). *Toponímia i etimologia*. Barcelona-Palma.
- AMIGÓ, Ramon (1989). *Sobre inventaris de noms de lloc. Introducció metodològica*. Reus:

Edicions del Centre de Lectura.

- ANGUERA, Tià (2004). «Lluca: un fòssil lingüístic del Camp de Tarragona», dins *Estudis de llengua i Literatura Catalanes*, 49 [Miscel·lània Joan Veny/5], pàg. 173-180.
- BALARI, José (1964 [1897]). *Orígenes históricos de Catalunya*. Sant Cugat: Abadía de Sant Cugat.
- COROMINES, Joan (1965-1970). *Estudis de toponímia catalana*. 2 vol. Barcelona: Barcino.
- COROMINES, Joan (1972). *Tópica Hespérica. Estudios sobre los antiguos dialectos, el substrato y la toponimia románicas*. Madrid: Gredos.
- COROMINES, Joan (1983-1988). *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes.
- COROMINES, Joan (1989-1997). *Onomasticon Cataloniae*. 8 vol. Barcelona: Curial; Caixa de Pensions «La Caixa».
- EPALZA, Míkel de (1991). «Mallorca bajo la autoridad compartida de bizantinos y árabes (siglos VIII-IX)», dins *Asociación Hispano-helénica, Anuario de 1989 – Homenaje a Juan Nadal*. Atenas, pàg. 145-149.
- FOIX, J. V. (1990). *Obres completes/4. Sobre literatura i art*, edició a cura de Manuel Carbonell. Barcelona: Edicions 62.
- GENDRON, Stéphane (2003). *L'origine des noms de lieux en France. Essai de toponymie*. Paris: Errance.
- LABÈRNIA, Pere ([1888-1892]). *Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona: Espasa.
- LÓPEZ CASASNOVAS, Joan F. (1995). «La toponímia a Menorca. Estat dels estudis», dins *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Menorca (8 i 9 d'Octubre de 1993)*. Barcelona-Menorca: Institut d'Estudis Catalans; Institut Menorquí d'Estudis, pàg. 45-56.
- MAS I FORNERS, Antoni (2005). «De Santa Margalida d'Empúries a Santa Margalida de Mallorca. Un cas de trasplantament d'advocació i de toponímia», dins *Jornades d'Antroponímia i Toponímia (2003-2004)*. Palma: Universitat de les Illes Balears, pàg. 313-317.
- MORAN, Josep (1996). *Consideracions sobre l'onomàstica*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- MOREU-REY, Enric (1999 [1982]). *Els nostres noms de lloc*. Mallorca: Moll.
- MORRO, Mateu (2004). «Sobre l'etimologia de Bunyola», dins *Sobre onomàstica: Jornades d'Antroponímia i Toponímia, (1993-2002)*, pàg. 341-347.
- MUT, Antoni; ROSSELLÓ, Guillem (1993). *La remenbrança de Nunyo Sanç. Una relació de les seves propietats a la ruralia de Mallorca*. Palma: Govern Balear.

- PLANISI Hermínia; ROSSELLÓ Margalida (coords.). (2004). *Sobre onomàstica: Jornades d'Antroponímia i Toponímia, (1993-2002)*. Palma: Universitat de les Illes Balears.
- PLANISI, Hermínia (coord.). (2005) *Jornades d'Antroponímia i Toponímia (2003-2004)*. Palma: Universitat de les Illes Balears.
- RAMIS PUIG-GROS, Andreu; GINARD BUJOSA, Antoni (2004). «El topònim Llorito — Lloret de Vista Alegre. Anàlisi evolutiva», dins *Sobre onomàstica: Jornades d'Antroponímia i Toponímia, (1993-2002)*, pàg. 245-253.
- RIBES I MARÍ, Enric (2005). *La supervivència de la toponímia precatalana d'Eivissa i Formentera i l'Onomasticon Cataloniae*. Barcelona: Universitat de les Illes Balears, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- TERRADO, Javier (1999). *Metodología de la investigación en toponimia*. Zaragoza.
- VENY, Joan (1991). *Mots d'ahir i mots d'avui*. Barcelona: Empúries.
- VENY, Joan (1996). *Onomàstica i dialectologia*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- VENY, Joan [en premsa]. «Consideracions al voltant de l'onomàstica de Menorca», ponència presentada al *XXIII Col·loqui de la Societat d'Onomàstica* (Maó-Ciutadella, 22-24 març de 2002).

CRITERIS PER A LA TOPONÍMIA D'ÀMBIT MUNICIPAL

Joan Anton Rabella i Ribas

Oficina d'Onomàstica. Institut d'Estudis Catalans
Seminari de Metodologia en Toponímia i Normalització Lingüística

La feina feta des de l'any 1993 a l'Oficina d'Onomàstica de l'Institut d'Estudis Catalans ha contribuït a dibuixar de mica en mica els aspectes problemàtics de la toponímia d'avui, en l'àmbit estrictament lingüístic i des d'una perspectiva científica o acadèmica, però també pel que fa als aspectes de caràcter més pràctic, relacionats a aplicar la toponímia i, per tant, amb les necessitats de l'ús social, tant en l'àmbit privat com públic.

En aquest sentit, resulta fins a cert punt contradictòria la situació i la valoració de la toponímia, i de manera més general de l'onomàstica. Com que en l'àmbit de la llengua catalana és una disciplina que generalment no s'imparteix a les nostres universitats —malgrat l'existència d'estudiosos de prestigi en aquest camp—, sovint es té la visió d'una matèria desvinculada del camp científic i acadèmic, molt més pròxima al món de l'erudició local, és a dir, més relacionada amb un àmbit amateur que professional. Contràriament, no solament hi ha persones que, sobretot en l'àmbit individual, hi han dedicat treballs científics rigorosos (com Joan Coromines, Joan Veny, Ramon Amigó, Josep Moran, Emili Casanova, Cosme Aguiló, Enric Ribes, Ramon Sistac, Albert Turull, etc.), sinó que, a més, també es tracta d'una matèria molt relacionada amb l'ús social, que té una aplicació pràctica directament connectada amb moltes activitats professionals (en el món editorial, en els mitjans de comunicació, en la cartografia, les obres públiques i l'urbanisme, el turisme, etc.). Però aquesta visió de la toponímia, i l'onomàstica, com a matèria poc científica i sense una aplicació professional actual es dona fins i tot en el món de la lingüística, sobretot com a conseqüència del predomini d'escoles de caràcter molt teòric, les quals no només han ignorat aquesta disciplina, sinó que també desconeixen la relació evident entre la toponímia i la lingüística aplicada.

Tanmateix, i com indicàvem, es tracta d'una matèria que té un vessant molt pràctic, cosa que queda molt clara, per exemple, en l'àmbit de l'administració, on trobem noms propis de lloc pertot arreu, des del nom dels municipis i dels carrers fins als topònims de caràcter més geogràfic, com hidrònims i orònims. Precisament, les consultes rebudes confirmen les necessitats tant en l'àmbit elevat de l'administració, que va portar, per exemple, a crear un servei d'assessorament lingüístic per part del Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya, que genera una quantitat molt important de retolació viària, com també en l'àmbit més proper als ciutadans i al territori, com els ajuntaments, que també en fan un ús constant i que han de prendre moltes decisions sobre la forma gràfica dels topònims, sovint sense partir d'un criteri determinat clarament, de manera que resulta força habitual trobar solucions diferents per a un mateix nom o per a situacions similars (amb articles que de vegades hi són i d'altres no, amb vacil·lacions en l'ús de les majúscules i minúscules, amb coexistència de solucions ortogràfiques diferents, etc.).

Així, moltes de les consultes rebudes des dels ajuntaments permeten constatar que força vegades s'han fet actuacions incorrectes per desconeixement, per manca d'accés a uns criteris que no havien estat fixats i difosos, malgrat que es pot constatar que generalment hi havia la voluntat de fer bé les coses, com ho palesen les consultes sobre retolació, denominació de carrers, realització de nomenclàtors de vies urbanes, senyalització de turisme rural, etc. Així mateix, també hem pogut comprovar que, des de l'àmbit municipal, moltes vegades es desconeixen les competències, de manera que no se sap sobre quins aspectes es pot actuar i sobre quins no, com en el cas dels noms utilitzats per iniciatives privades de caràcter comercial o urbanístic.

A partir d'aquestes situacions, va néixer la idea que seria molt útil preparar una publicació de caràcter divulgatiu que recollís, de manera sintètica i ordenada, els criteris principals d'ús de la toponímia i que s'adrecés a l'àmbit municipal, no a l'universitari o científic.

En aquest sentit, preparar conferències i treballs sobre normalització toponímica —com la ponència *Toponímia: problemes i mètodes* presentada al XXV Col·loqui de la Societat d'Onomàstica (Sagunt, 27-II-1999), el treball *Aspectes problemàtics de la normalització i la protecció de la toponímia* inclòs a la miscel·lània *Estudis de toponímia valenciana en honor de Vicenç M. Rosselló i Verger* (València 2000) o la conferència sobre el projecte del *Nomenclàtor oficial* a la *XIV Jornada d'Onomàstica* (Porreres, 18-XI-2000)— i la realització del *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya* (entre els anys 1998 i 2003) —en què es va col·laborar amb la majoria dels ajuntaments del Principat i es va poder corroborar quins eren els aspectes més conflictius i més freqüents— van acabar de refermar la necessitat real d'uns criteris d'aquest tipus en un termini curt de temps.

Finalment, crear la Comissió de Toponímia de Catalunya a partir del desenvolupament del projecte del *Nomenclàtor oficial* a què ens acabem de referir va oferir un marc que feia possible portar a terme aquesta idea, ja que aquesta Comissió compta amb la participació tant de l'Institut d'Estudis Catalans com de la Generalitat de Catalunya i dels municipis, a més, del Consorci per a la Normalització Lingüística, que disposa d'una xarxa de tècnics lingüístes en contacte directe amb el territori.

A partir de l'experiència de l'Oficina d'Onomàstica, però també de la del Consorci, dels ajuntaments i de la Secretaria General de Política Lingüística, es va planificar el projecte dels *Criteris per a la toponímia d'àmbit municipal*, que tenia com a objectiu final publicar una obra de caràcter eminentment pràctic, la qual, per una banda, serviria per ajudar a fer tasques concretes (com retolar, denominar carrers, publicar guies de carrers, etc.) i, per l'altra, contribuiria a l'avenç general d'usar correctament la toponímia. En aquest sentit, es tracta, doncs, d'una obra amb una finalitat pràctica immediata —utilitzar correctament la toponímia en casos concrets—, però també amb una voluntat pedagògica i divulgativa —difondre un model d'actuació de caràcter general—, i amb un objectiu de caràcter cultural: fomentar el coneixement i el respecte de la toponímia, és a dir, aconseguir valorar i preservar el patrimoni toponímic.

En aquest sentit, es tracta d'una obra que no té un caràcter punitiu (no és un reglament de compliment obligatori des del punt de vista legal), sinó que està concebuda com un manual de consulta sintètic i pràctic, que conté unes quantes recomanacions que es voldria que fossin clares i entenedores, les quals han de servir no solament per resoldre dubtes concrets, sinó que en conjunt també han de permetre establir paràmetres generals per actuar.

La Comissió de Toponímia de Catalunya va aprovar els *Críteris per a la toponímia d'àmbit municipal* en la reunió del dia 6 d'octubre de 2005, els quals es preveu que apareguin publicats abans de l'estiu de 2006, amb un format que en faciliti la consulta per tal que puguin esdevenir una eina de treball d'ús habitual.

Contingut

Aquesta obra conté aspectes lingüístics de caràcter formal (ús de majúscules i minúscules, de les preposicions, dels articles, etc.), però també aspectes més oberts i generals, com les prioritats a l'hora de seleccionar noms nous per a barris, urbanitzacions, equipaments, etc.

Des del punt de vista estructural, s'ha organitzat en dues parts diferenciades: una primera, titulada **Críteris de denominació i de fixació**, en què es tracten aspectes més generals (els noms dels municipis, els noms de la toponímia urbana i els noms dels accidents geogràfics), i una segona, denominada **Críteris d'escriptura i retolació**, centrada en qüestions lingüístiques més concretes (abreviacions, accentuació, aglutinacions, ús del guionet i de majúscules i minúscules). I també conté, com a apèndix, informació sobre el marc legal, les fonts de consulta més generals, un conjunt d'enllaços d'interès i un índex temàtic molt pràctic. A continuació, reproduïm el text aprovat el mes d'octubre de 2006, que correspon, amb alguna modificació puntual bàsicament de caràcter estilístic, al redactat que ha d'aparèixer publicat durant el primer semestre de 2006.

CRITERIS PER A LA TOPONÍMIA D'ÀMBIT MUNICIPAL

Comissió de Toponímia de Catalunya

1. Presentació

2. Críteris de denominació i de fixació

A Catalunya tenim la sort de posseir una toponímia molt nombrosa i molt rica, que cal preservar perquè els topònims formen part del patrimoni històric i cultural del poble que els ha creat i en reflecteixen la seva història, la seva cultura i la seva llengua. En aquest sentit, com ha recomanat el Grup d'Experts de les Nacions Unides en Noms Geogràfics, cal protegir aquest patrimoni i evitar la proliferació de noms nous de caràcter comercial o banal, a més d'evitar la pèrdua o la substitució de les denominacions genuïnes.

Els noms propis de lloc tenen com a finalitat fonamental l'orientació geogràfica, la localització sobre el territori. Per aquest motiu, els canvis de nom resulten socialment perturbadors, perquè eliminen referents bàsics i perquè poden provocar confusions geogràfi-

ques, per la qual cosa no és prudent ni aconsellable realitzar modificacions que no siguin estrictament obligades.

Els noms propis es regeixen per la mateixa normativa lingüística que els noms comuns, excepte en el fet que la lletra inicial dels noms propis s'escriu amb majúscula. D'aquesta manera, doncs, els topònims catalans no poden presentar formes ortogràfiques contràries a la normativa vigent de l'Institut d'Estudis Catalans (veg. la Llei 8/1991, de 3 de maig, sobre l'autoritat lingüística de l'Institut d'Estudis Catalans), tal com especifica la Llei de política lingüística:

«Els topònims de Catalunya tenen com a única forma oficial la catalana, d'acord amb la normativa lingüística de l'Institut d'Estudis Catalans, excepte els de la Vall d'Aran, que tenen l'aranesa» (article 18 de la Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística).

La forma ortogràfica dels topònims —inclosos els noms dels municipis i dels nuclis de població (ciutats, viles, pobles i llogarrets)— s'estableix a partir de la pronúncia genuïna actual i d'acord amb la documentació més antiga quan hi ha vacil·lacions gràfiques o dificultat per a determinar la forma correcta, sobretot en els casos de neutralització fonètica. Generalment, la solució històrica coincideix amb la forma viva, però, quan l'evolució ha allunyat el nom d'avui (és a dir, que hi hagut canvis en el nom que no corresponen a vacil·lacions gràfiques) del seu origen, s'ha respectat la forma evolucionada, és a dir, la forma actual:

Santa Linya (les Avellanès i Santa Linya, Noguera) encara que originàriament no hi havia cap *santa*, sinó que prové d'un *salvus Licinae* o *Iliciniae* ('bosc de Licínia' o 'bosc d'alzines')

Castell de l'Areny (Berguedà) malgrat que no té l'origen en l'existència de cap *areny*, sinó que remet a un nom medieval d'origen germànic, *Adalasind(o)*

A l'hora d'atribuir noms als llocs, i també a les vies públiques, cal tenir en compte, en primer lloc, les denominacions històriques genuïnes, que cal preservar i conservar. Contràriament, no poden ésser ni contenir noms de caràcter comercial o de marques enregistrades, que no són noms propis geogràfics i que, a més, són una propietat privada inscrita legalment.

S'ha de mantenir sempre l'article quan forma part del topònim, és a dir, quan precedeix el nom propi:

la Bisbal de Falset (municipi, Priorat)
el Racó (nucli de població, Odèn, Solsonès)
Eth Pònt de Rei (nucli de població, Canejan, Val d'Aran)
la Bruguera (edifici, Serinyà, Pla de l'Estany)
el Segre, la Valira (hidrònims)
la Ballestera (orònim, Arnes, Terra Alta)
el Corronco (orònim, la Vall de Boí, Alta Ribagorça)

Era Unhòla (orònim, Naut Aran, Val d'Aran)

Es regularitza l'article literari en el nom dels municipis i, generalment, en els nuclis de població, però és manté l'ús de l'article *lo* en la microtoponímia i en els topònims relacionats amb el relleu i els cursos d'aigua:

lo Faro (cim, Alt Àneu, Pallars Sobirà)

lo Galatxo (hidrònim, Ribera d'Ebre)

lo Perot (edifici, Abella de la Conca, Pallars Jussà)

Es manté l'anomenat article *salat* (*es, sa, ses, s'*) amb minúscula inicial a l'àrea en què encara es conserva viu (entre l'Alt Empordà i la Selva), mentre que l'escrivim amb majúscula inicial i aglutinat en les zones en què ja no es fa servir en la llengua viva:

s'Encalladora (illot, Cadaqués, Alt Empordà)

sa Llapissada (platja, Blanes, Selva)

Però: *Sarroca de Bellera* (municipi, Pallars Jussà)
Sescorts (orònim, Matadepera, Vallès Occidental)

L'article personal segueix la mateixa norma que la resta d'articles:

fondo d'en Roig (relleu, Cunit, Baix Penedès)

ca n'Aulet (edifici, Vidreres, Selva)

L'article dels topònims catalans s'escriu amb la inicial en minúscula (si no es troba en posició inicial absoluta, d'un text o després d'un punt, o en una llista) i realitza les contraccions de manera regular: *pel, del, al*. En els topònims catalans no és previsible ni sistematitzable l'ús de l'article, és a dir, que depèn de cada cas concret (si per tradició n'ha portat o no):

Pont de Molins (Alt Empordà) però *el Pont de Suert* (Alta Ribagorça)

Prat de Comte (Terra Alta) però *el Prat de Llobregat* (Baix Llobregat)

Prats de Lluçanès (Osona) però *els Prats de Rei* (Anoia)

En els topònims aranesos, l'article s'escriu sempre amb la inicial amb majúscula, llevat de quan es troba en posició interior del nom. En aranès, l'article determinat també fa les contraccions regulars amb les preposicions *a, de i per* (*ath, ar; deth, dera, des; peth, per*). També es contrauen amb les preposicions *en i entà* (o *tà*):

Es Bòrdes (municipi)

Eth Pònt d'Arròs (nucli de població)

(...) *d'aquera poblacion entà Era Artiga de Lin* (orònim)

Però: *Lac deth Hòro*
Malh dera Artiga

Tuc des Neres

En els topònims que porten article, cal respectar-lo i no ometre'l, ja que en forma part intrínseca. Només en el cas del nom de les comarques, es pot ometre quan el nom d'una comarca encapçala una llista de municipis o quan segueix entre parèntesis el nom d'un municipi per indicar a quina comarca pertany; cal, a més, recordar que *Osona* no porta mai article.

el Vendrell i no *Vendrell*
l'Hospitalet de Llobregat i no *Hospitalet de Llobregat*
Santa Margarida i els Monjos i no *Santa Margarida i Monjos*

També cal tenir cura, però, a no posar-lo quan no pertoca: *Alforja* i no *l'Alforja*

Quan un topònim ha estat pres com a nom comercial, l'article s'escriu amb majúscula (seria el cas d'un restaurant o d'un centre comercial situat, per exemple, a *les Planes: Les Planes*).

2.1. NOMS DE MUNICIPIS I DE NUCLIS DE POBLACIÓ

Els municipis generalment prenen el nom de la població que fa de cap municipal:

Arnes (Terra Alta)
Corbins (Segrià)
Planoles (Ripollès)

En el cas que es creï un municipi nou a partir de la fusió o agregació de dos o més municipis antics, o bé es vulgui optar per una denominació del municipi que no sigui la de cap dels nuclis de població que l'integren, la pràctica general consisteix a incloure els noms dels diversos nuclis de població en la denominació del municipi (normalment dos, encara que poden arribar a ser tres, amb el darrer introduït per mitjà de la conjunció *i*, no amb guionet):

Cruïlles, Monells i Sant Salvador de l'Heura (Baix Empordà)
Torrefeta i Florejacs (Segarra)
Vilanova i la Geltrú (Garraf)

En alguns casos, però, el nom del municipi no coincideix amb el de cap nucli de població concret, sinó que correspon a una denominació històrica rellevant:

mun. <i>Castell de Mur</i> (Pallars Jussà)	cap. Guàrdia de Noguera
mun. <i>Lluçà</i> (Osona)	cap. Santa Eulàlia de Puig-oriol
mun. <i>Olèrdola</i> (Alt Penedès)	cap. Sant Miquel d'Olèrdola

A vegades determinats canvis, demogràfics, econòmics o en les vies de comunicació que afecten els nuclis de població d'un municipi, poden originar el canvi del nom del municipi, que ha pres el nom del nucli més habitat:

els Hostalets de Pierola en lloc de *Pierola* (Anoia)

Pontils en lloc de *Santa Perpètua de Gaià* (Conca de Barberà)

I en altres casos, s'han pres denominacions geogràfiques més generals que no coincideixen amb el nom de cap nucli de població:

Alt Àneu en lloc de *València d'Àneu* (Pallars Sobirà)

Naut Aran en lloc de *Salardú* (Val d'Aran)

la Vall de Boí en lloc de *Barruera* (Alta Ribagorça)

El canvi més general, però, ha estat la inclusió del nom d'un altre nucli de població:

Alàs i Cerc en lloc d'*Alàs* (Alt Urgell)

les Avellanes i Santa Linya en lloc de *les Avellanes* (Noguera)

Montellà i Martinet en lloc de *Montellà* (Cerdanya)

I també és freqüent el canvi, l'addició o la supressió del determinatiu, que generalment fa referència a la comarca. Aquest determinatiu s'empra si té tradició històrica o quan el nom del municipi coincideix amb el nom d'un altre municipi, de manera que sense el determinatiu podria ser difícil la identificació correcta:

Addició: *Lles de Cerdanya* en lloc de *Lles* (Cerdanya)

Supressió: *Biure* en lloc de *Biure d'Empordà* (Alt Empordà)

Canvi: *Alfara de Carles* en lloc d'*Alfara dels Ports* (Baix Ebre)

En el nom dels municipis, cal recomanar que les denominacions geogràfiques resultin adequades a la realitat territorial que designen: en casos com *Ribera d'Ondara* o *Vall de Cardós*, per exemple, el nom del municipi fa referència a una realitat territorial més extensa que la que abraça administrativament el terme municipal, ja que part de la ribera d'Ondara i de la vall de Cardós no queden incloses dins d'aquests municipis, per la qual cosa aquestes denominacions poden resultar confusiónaires geogràficament. En aquests casos és preferible adoptar el nom d'un o diversos nuclis de població com a nom del municipi.

També cal defugir els noms formats de manera artificiosa i que s'allunyen de la tradició toponomàstica catalana (com *Forallac* —en lloc de *Vulpellac*, *Fonteta i Peratallada*— o *Torrelavit* —en lloc de *Terrassola i Lavit*—). I aquells que poden resultar confusiónaires geogràficament (com és el cas de *Baix Pallars* en lloc de *Gerri de la Sal*, en què el terme *Baix* pot provocar desorientació, perquè és un terme que habitualment es fa servir en la denominació de subcomarques i perquè, a més, es troba situat a la comarca del Pallars Sobirà).

2.2. TOPONÍMIA URBANA

2.2.1. Barris, urbanitzacions i polígons industrials

En el moment de triar la denominació d'un nou element urbanístic municipal significatiu —com un barri, una urbanització o un polígon industrial—, en primer lloc, cal tenir en

compte els topònims històrics que es troben en el lloc que ocupa o que ocuparà. D'aquesta manera, si una urbanització s'ha de construir on antigament hi havia un mas (per exemple *Mas Pau*) o en un indret conegut o en una partida històrica (per exemple *les Rojales*), la primera opció és denominar-la amb aquell nom (*urbanització de Mas Pau* o *urbanització de les Rojales*). D'aquesta manera, preservem i conservem el patrimoni cultural, en aquest cas onomàstic, del municipi. Cal tenir en compte que les urbanitzacions, i en algun cas també els polígons industrials, sovint han esdevingut barris d'una població o nuclis de població del municipi, de manera que han permès el manteniment d'uns noms que ja formaven part del patrimoni municipal.

Durant la segona meitat del segle XX, hi hagué una certa tendència a l'hora de posar nom a les urbanitzacions de buscar noms que tinguessin un suposat caràcter comercial, sovint amb referències a aspectes turístics (sobre el sol, el mar o la platja) i a vegades en anglès. Aquesta tendència, que es va donar sobretot a la costa, però, avui ha estat superada i cada vegada més els municipis adopten i utilitzen noms de caràcter històric relacionats amb masos, partides, indrets o paratges i altres elements toponímics característics del terme municipal, que són uns noms que amb el pas del temps mantenen el seu valor cultural i fins i tot estètic, mentre que d'altres noms de caràcter comercial o turístic amb els anys han esdevingut obsolets o estranys (*King Parc*, *Niàgara Parc*, *Pine Beach*, etc.).

2.2.2. *Vies urbanes*

De la mateixa manera que en el cas dels noms de barris, urbanitzacions i polígons industrials, cal procurar que la denominació de les noves vies urbanes respecti i contribueixi a la conservació de la toponímia municipal existent. Així, en primer lloc, és recomanable que, a l'hora de posar nom a noves vies, es tinguin en compte els topònims històrics genuïns del terme; en segon lloc, els noms de personatges il·lustres de la població; després d'aquests dos supòsits es poden tenir en compte els topònims i personatges de la comarca, i seguidament dels Països Catalans, i en el cas de la Val d'Aran, els topònims i personatges d'Occitània; finalment, es poden prendre en consideració els noms de llocs i persones de fora de l'àmbit català. Caldria que els noms d'aquestes persones gaudissin d'un cert reconeixement consensuat entre la població i també caldria no abusar de les denominacions d'un àmbit concret, com el polític, el religiós, etc.

a) *Els genèrics*

Els noms genèrics que indiquen el tipus de via urbana (*carrer*, *plaça*, *avinguda*, *passatge*, *passeig*, *rambla*, *baixada*, etc.) són noms comuns i, per tant, s'escriuen amb minúscula inicial (llevat que vagin en posició inicial o després de punt). Cal respectar les formes característiques locals (*rambla*, *carrera*, *travessera*, *travessia*, *costa*, *esplanada*, etc.). Quan s'hagin d'escriure en plaques o rètols, es considera que es troben en posició inicial i, per tant, s'han d'escriure amb majúscula inicial.

Carrer del Cavall Bernat [amb format de placa]

Quan un genèric ha perdut el seu significat primitiu i, d'aquesta manera, ja no manté

la seva funció com a nom comú, cal escriure'l amb majúscula inicial en totes les posicions:

Gran Via de les Corts Catalanes	[amb format de placa]
La Rambla	[amb format de placa]

En la denominació de vies urbanes, no resulta recomanable emprar com a nom propi un mot genèric tot sol (*la Plaça*) ni la combinació de dos genèrics (*carrer de la Carretera*).

b) La preposició de

La preposició *de* serveix per enllaçar la part genèrica amb la part específica del topònim i, per tant, no s'ha de suprimir en la retolació, encara que s'ometi en la parla col·loquial:

Carrer de Balmes	[amb format de placa]
Passatge del Canigó	[amb format de placa]
Plaça de Valentí Almirall	[amb format de placa]

També és recomanable mantenir-la quan s'abreuja el genèric:

C. de Balmes	[amb format de placa]
--------------	-----------------------

Quan la part específica és un adjectiu, un número o una lletra, el topònim no porta preposició, mentre que els adjectius van amb majúscula inicial perquè actuen com a nom propi:

Carrer Gran	[amb format de placa]
Carrer K	[amb format de placa]
Plaça Major	[amb format de placa]

c) L'article

En la retolació viària, l'article segueix les normes generals de majúscules i minúscules, de contracció amb les preposicions i d'apostrofació. Es manté davant del nom de persones que van precedits pel seu càrrec, ofici, tractament, etc. (aquests noms comuns han d'anar amb majúscula perquè formen part del nom propi de la via urbana):

Avinguda del General Moragues	[amb format de placa]
Carrer del Pintor Fortuny	[amb format de placa]
Plaça del Doctor Balari i Jovany	[amb format de placa]

També s'hi manté quan aquests mots descriptius hi apareixen tot sols:

Carrer dels Almogàvers	[amb format de placa]
Carrer de les Ramelleres	[amb format de placa]

No porten article, però, quan es tracta del nom de la persona sense el càrrec o ofici (*carrer de Joan Maragall* i no *carrer del Joan Maragall*) i en algun cas concret (com *pas-*

seig de Mossèn Cinto Verdaguer; carrer de Sant Antoni).

L'article personal (*en/na*) segueix les mateixes normes generals d'ús de majúscules i minúscules:

Camí de Ca n' Amat	[amb format de placa]
Carrer d'en Jaumet	[amb format de placa]
Passeig de Ca n' Albereda	[amb format de placa]

Cal mantenir l'article salat a l'àrea en què encara es considera viu, encara que estigui en recessió:

Camí de sa Tuna	[amb format de placa]
Carrer de sa Riera	[amb format de placa]
Plaça de s' Abanell	[amb format de placa]

Si aquest article es manté fossilitzat, s'escriu aglutinat:

Carrer de Sant Martí Sarroca	[amb format de placa]
------------------------------	-----------------------

Els articles dels topònims no catalans no adaptats s'escriuen en majúscula:

Passatge de Los Angeles	[amb format de placa]
Carrer de Les Houches	[amb format de placa]

d) El nom propi

Els dos criteris generals pel que fa al nom propi de les vies urbanes són la *distinció* i l'*economia*. *Distinció* en el sentit que la informació que hi aparegui ha de permetre identificar sense ambigüitats a qui o a què fa referència el nom i *economia* en el sentit que només hi han d'aparèixer els elements que són indispensables perquè la identificació sigui correcta.

Des d'un punt de vista pràctic, hem de considerar que tot el que va darrere del genèric *carrer/plaça/avinguda/rambla*, etc. forma part del nom propi de la via urbana, per la qual cosa tots els elements que van al darrere han de començar amb majúscula inicial:

Avinguda del Molí de Can Ferrer	[amb format de placa]
Carrer de la Serra d'Aubenc	[amb format de placa]
Plaça de l'Arquitecte Sert	[amb format de placa]

d1) ANTROPÒNIMS (NOMS PROPIS DE PERSONA)

No hi ha un criteri fix sobre els elements que inclouen els noms propis de les vies urbanes: generalment contenen el nom i cognom del personatge (*carrer d'Ausiàs Marc*), encara que en alguns casos només inclouen el cognom si aquest ja és suficientment representatiu (*carrer de Balmes*), o els dos cognoms sense el nom (*carrer de Rubió i Ors*), i, en d'altres, contràriament, hi ha el nom complet, és a dir, el nom amb els dos cognoms (*carrer de Josep*

M. Folch i Torres). Més que un plantejament de caràcter teòric o apriorístic, es tracta d'una qüestió pràctica, ja que s'utilitza la part que estrictament fa falta per a poder identificar sense ambigüitats la persona concreta (en alguns casos només cal un cognom, mentre que en d'altres són necessaris tots dos per evitar errades en la identificació del personatge).

De la mateixa manera, en alguns casos el nom va precedit del càrrec o ofici del personatge i en d'altres no:

[amb format de placa]		[amb format de placa]
Carrer del Pintor Fortuny	però	Passeig de Joan Miró

Quan els carrers porten el nom de personatges catalans, cal posar els noms en català:

Avinguda de Lluís Companys	[amb format de placa]
Plaça de Francesc Eiximenis	[amb format de placa]

Cal adaptar a la normativa vigent de la llengua catalana les grafies dels noms i cognoms anteriors a l'establiment del Registre Civil (1870):

Carrer de Ramon Llull	[amb format de placa]	(i no <i>Ramon Lull</i>)
Avinguda d'Ausiàs Marc	[amb format de placa]	(i no <i>Ausiàs March</i>)

Si els personatges són posteriors a la instauració del Registre Civil (també si van néixer abans, però van viure fins molt després de 1870), se'n respectarà la grafia utilitzada per la persona:

Carrer de Puig i Cadafalch	[amb format de placa]
Passeig de Santiago Rusiñol	[amb format de placa]
Plaça del Pintor Casas	[amb format de placa]

Pel que fa a la conjunció *i* entre cognoms, es respecta l'ús que en feia la persona, ja que hi ha qui la inclou entre els dos cognoms i qui no ho fa (totes dues pràctiques són habituals en català):

Carrer de Sancho Marraco	[amb format de placa]
Plaça de Josep M. Folch i Torres	[amb format de placa]

En el cas de personatges històrics (bíblics, grecollatins, medievals, etc.) i mitològics no catalans, si tenen una forma en català amb tradició, es manté la solució catalana. De la mateixa manera, es fa servir la forma catalana en el cas dels noms de reis, membres de les corts reials, papes i sants.

Avinguda d'Aristòtil	[amb format de placa]
Carrer de Miquel Àngel	[amb format de placa]
Passatge de Joan XIII	[amb format de placa]
Rambla de Carlemany	[amb format de placa]

Plaça de Santa Joana d'Arc [amb format de placa]

Si els personatges no tenen un nom amb una tradició d'ús en català consolidada, farem servir el nom en la llengua originària:

Avinguda de John Fitzgerald Kennedy [amb format de placa]

Carrer de Miguel de Cervantes [amb format de placa]

Plaça de William Shakespeare [amb format de placa]

En aquests casos, si els noms castellans incorporen la conjunció copulativa, es mantindrà en aquella llengua (*passatge de Santiago Ramón y Cajal*).

Quan els personatges tenen noms en llengües que utilitzen altres alfabetes, cal emprar la forma transcrita, és a dir, adaptada fonèticament al nostre sistema alfabètic, ja que és la més adequada per a un ús públic:

Avinguda de Txaiovski [amb format de placa]

Carrer d'Abd al-Rahman [amb format de placa]

Plaça de Dostoievski [amb format de placa]

La pràctica general desaconsella la imposició de noms de persones vives a les vies públiques. A més, es considera prudent deixar transcórrer un termini de temps entre la defunció de la persona i l'atribució del seu nom a una via pública.

d2) TOPÒNIMS (NOMS PROPIS DE LLOC)

Els topònims catalans han de seguir els criteris exposats anteriorment pel que fa a l'ús de la toponímia catalana (manteniment de l'article quan el topònim en porta, regularització ortogràfica en el cas de la microtoponímia, ús normatiu de les aglutinacions, etc.):

Carrer dels Horts [amb format de placa]

Plaça de les Eres [amb format de placa]

Camí de les Cabanelles [amb format de placa]

Els topònims de fora de l'àrea lingüística catalana, el que coneixem com a *exònims*, generalment no tenen una forma en català, llevat del nom dels països, de les seves capitals, del nom de les províncies espanyoles o dels departaments francesos i de les poblacions més pròximes geogràficament o d'aquelles poblacions amb les quals hi ha hagut una relació històrica significativa. Solament farem servir la forma catalana dels topònims estrangers quan les adaptacions tenen una tradició històrica d'ús contrastada en català (i els podem trobar en les principals obres de consulta en català):

Carrer de Londres [amb format de placa]

Passatge de Tunis [amb format de placa]

Plaça del Japó [amb format de placa]

Quan els topònims exògens no tinguin una forma catalana d'ús històric ben consolida-

da, emprarem la forma en la llengua originària:

Avinguda de Newcastle	[amb format de placa]
Carrer de Buenos Aires	[amb format de placa]
Plaça de Düsseldorf	[amb format de placa]

En el cas dels topònims que provenen de llengües amb altres sistemes alfabètics, caldrà recórrer a les formes adaptades per mitjà de la transcripció a l'alfabet llatí d'acord amb les formes ortogràfiques catalanes, sempre que no hi hagi tradició gràfica en català d'escriure aquell nom:

Baixada de Txetxènia	[amb format de placa]
Carrer de Khartum	[amb format de placa]
Plaça de Yokohama	[amb format de placa]

A la Val d'Aran s'aplicarà aquesta norma referida a l'aranès i a l'occità.

e) *Dates*

En els noms de les vies urbanes, les dates (llevat dels anys en les dates completes i dels segles) s'escriuen amb lletres:

Carrer del Vint-i-sis de Gener de 1641	[amb format de placa]
Passatge del Segle XX	[amb format de placa]
Passeig de l'Onze de Setembre	[amb format de placa]

f) *Partició de noms en la retolació*

Si en una placa de retolació el nom es divideix en dues línies, la preposició *de* (i també *d'*) i la conjunció *i* no poden quedar al final de la primera línia:

[tots els exemples d'aquest punt amb format de placa]

Carrer d'Àngel Guimerà	i no	Carrer d' Àngel Guimerà
La Pobla de Mafumet	i no	La Pobla de Mafumet
Vilanova i la Geltrú	i no	Vilanova i la Geltrú

g) *Aspectes pràctics*

A l'hora de donar nom a les vies d'un barri nou o conjunt urbanístic, en primer lloc, seria recomanable denominar-los fent ús de topònims del mateix terreny en què s'ubicaran els carrers i, en segon lloc, si no hi ha un nombre prou gran de topònims, amb noms de llocs

de la mateixa població o terme municipal i, en tercer lloc, de la comarca, etc.

2.2.3. Equipaments

A l'hora de denominar un equipament públic, també en primer lloc, es pot tenir en compte el o els topònims preexistents al lloc on se situaran aquests equipaments, mentre que, en segon lloc, s'acostuma a tenir en compte el nom de persones del mateix municipi ?o àrea geogràfica— que han tingut una actuació meritòria. Després d'aquests dos criteris, i quan no hi ha possibilitat de trobar una denominació que s'hi relacioni, es tenen en compte els noms de personalitats d'un àmbit més general, primer, catalanes i, després, universals.

Sovint es donen vacil·lacions a l'hora d'escriure la denominació dels equipaments: els escriurem amb minúscula quan tenen un caràcter descriptiu (*dispensari municipal, pavelló poliesportiu*), mentre que ho farem amb la inicial amb majúscula si corresponen al nom propi de la instal·lació (*Escola d'Expressió* perquè és el nom enregistrat de l'escola).

2.2.4. Masies

A Catalunya hi ha diversos milers de masies, moltes amb un valor històric i cultural molt significatiu. En molts casos, el nom de les masies ha estat pres d'antropònims (prenoms o cognoms) d'alguns dels seus habitants, generalment en períodes reculats històricament. Encara que originàriament el nom provingués d'un nom propi de persona o d'un cognom, avui, però, ja han esdevingut veritables topònims, és a dir, referències geogràfiques que tenen un ús social general. Així ho podem comprovar en el fet que en la majoria de casos els masos conserven el mateix nom encara que hi hagi hagut un canvi ?i a vegades molts canvis— dels seus propietaris o habitants, de manera que avui la majoria de masos porten noms que no coincideixen amb el cognom de la família que ara els habita.

En aquest sentit, el fet que en els cognoms es mantinguin grafies arcaïques (com *ch*, *ñ* o *y*) no vol dir que com a topònims no s'hagi d'aplicar la normativa vigent: l'existència de cognoms com *Perpiñá* o *Vich* no impedeix que, com a nom de lloc, s'utilitzin les formes correctes *Perpinyà* i *Vic*.

<i>can Ferrer</i>	(i no <i>can Farré</i>)
<i>mas Blanc</i>	(i no <i>mas Blanch</i>)
<i>torre d'en Carreres</i>	(i no <i>torre d'en Carreras</i>)

I de la mateixa manera quan formen part del nom d'una via pública:

<i>carrer de Mas Bosc</i>	(i no <i>mas Bosch</i>)
<i>camí de Can Figueres</i>	(i no <i>can Figueras</i>)

Per a l'establiment de la forma gràfica correcta del nom d'un mas, cal consultar el *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya* i, en el cas que no hi consti, cal adoptar la forma normativament correcta.

Així mateix, cal recordar que avui, i com recull el punt 1 de l'article 19 de la Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística, els «ciutadans i ciutadanes de Catalunya tenen dret a l'ús de la forma normativament correcta en català de llurs noms i cognoms», de manera que aquells que vulguin poden a títol personal normalitzar els seus cognoms.

Escriuim amb minúscula inicial els genèrics *cal*, *can*, *mas*, etc. quan mantenen el seu

valor com a mot comú i fan referència estrictament al nom d'una edificació (mentre que els escrivim amb majúscula si designen una altra realitat: un paratge, un nucli de població, un municipi, etc.).

2.3. ACCIDENTS GEOGRÀFICS

La denominació dels accidents geogràfics segueix, d'acord amb la normativa lingüística vigent, els criteris generals esmentats anteriorment, també pel que fa a l'ús de majúscules i minúscules. Des d'un punt de vista general, es considera que els genèrics mantenen el seu valor com a mot comú —i, per tant, s'escriuen amb la inicial en minúscula— si el seu significat es correspon amb l'element que designen:

puig de les Agulles (és un element del relleu)
torrent de la Creu (és un hidrònim)
font Negra (és una font)

Però amb majúscula inicial si és un rètol:

Font Negra [amb format de rètol]

I també amb majúscula si no conserva el seu valor descriptiu:

Prat de Comte (Terra Alta): escrivim *Prat* amb majúscula inicial perquè no fa referència a un *prat* sinó que designa un nucli de població i un municipi. Si es referís a un *prat*, escriuríem *prat de Comte*.

Font del Bou (Bigues i Riells, Vallès Oriental): en aquest cas *Font* no designa un brollador d'aigua sinó que correspon al nom d'un nucli de població.

Excepcionalment, podem escriure amb majúscula inicial els genèrics que es troben molt toponimitzats o que no tenen un ús general i que, per tant, no remetent a un significat geogràfic clar per a la major part de la població:

<i>la Bora Gran</i> (Vilademuls, Pla de l'Estany)	<i>bora</i> = 'cova'
<i>la Crosa de Sant Dalmaí</i> (Vilobí d'Onyar, Selva)	<i>crosa</i> = 'depressió'
<i>l'Espluga Rodona</i> (Gòsol / Saldes, Berguedà)	<i>espluga</i> = 'cova'
<i>Galatxo Gran</i> (Sant Carles de la Ràpita, Montsià)	<i>galatxo</i> = 'canal natural entre una illa i terra ferma'

En alguns casos, el genèric s'ha aglutinat per a formar el nom propi i s'ha integrat en la denominació:

el Riutort, el Montsec, Puigpedrós, Roca-llarga

En els accidents geogràfics, a més de respectar les formes dialectals (*redó / rodó, jonc*

/ *junc*, etc.: *coll Redó* [el Pinell de Brai, Terra Alta] / *collet Rodó* [Rubió, Anoia]; *rasa del Joncar* [Berguedà] / *barranc del Juncar* [Pallars Jussà], etc.) com fem amb els noms dels municipis i dels nuclis de població (*Campredó* [Tortosa, Baix Ebre] / *Camprodon* [Ripollès]; *la Jonquera* [Alt Empordà] / *Juncosa* [Garrigues], etc.), també es mantenen formes de caràcter més local o popular, ja que en aquest àmbit no es dona una situació de rebuig social que sí que es produeix en el nom de les poblacions si s'inclouen formes que es poden considerar o interpretar com a molt col·loquials o poc formals:

barranc dels Pèlics (Priorat)
coll de la Bauma (Gisclareny/Saldes), *torrent de la Bauma* (Ripollès)
el Ridaura (per al curs fluvial, mentre que el municipi manté la forma històrica *Riudaura*, malgrat que la pronúncia general sigui la mateixa que per a l'hidrònim)

Si els topònims inclouen xifres, aquestes s'escriuen amb lletres:

font del Vint-i-u (hidrònim, Artesa de Segre, Noguera)
serral de les Onze (orònim, Santa Margarida de Montbui, Anoia)
turó dels Quatre Vents (orònim, Valls, Alt Camp)

2.3.1. Hidrònims

En el cas dels cursos d'aigua, s'ha de tenir una cura especial a l'hora de preservar l'ús de l'article. En aquest sentit, cal tenir en compte que la denominació dels rius més grans (que originàriament era *flom*, mentre que *riu* s'aplicava antigament sobretot a cursos d'aigua irregulars, que avui qualificaríem com *rieres* o *torrents*) generalment prescindeix del genèric:

l'Ebre, el Francolí, el Llobregat, el Segre, el Ter

Però en el cas que el genèric *riu* mantingui el sentit antic i sigui indissociable del topònim, caldrà mantenir aquest genèric: *riu de la Pedra, riu de Targasona, riu Major*.

I també cal tenir en compte que hi ha alguns noms de rius que presenten l'article femení, que no s'ha de canviar ni de suprimir:

la Muga (Alt Empordà)
la Noguera de Tor (Alta Ribagorça)
la Tordera (Maresme, Selva, Vallès Oriental)

En aquest cas, és preferible no fer-hi servir el genèric, que pot provocar la pèrdua de l'article femení:

la Valira i no *el riu (la) Valira* (o, encara menys, *el Valira*)

També cal tenir cura a respectar l'ús de la preposició *de* en la denominació de cursos d'aigua que prenen el nom de llocs per on passen:

riu de Siurana i no *riu Siurana*

riu de la Sénia

i no *riu Sénia*

Els genèrics varien també segons l'àrea geogràfica i cal ser precisos en la utilització de les formes pròpies de cada lloc (*tossal* o *barranc* són genèrics més propis del domini lingüístic corresponent al català occidental, mentre que *turó* o *torrent* són més característics del català oriental). Cal respectar i utilitzar les formes genèriques genuïnes com *cadolla*, *clamor*, *pèlec*, *toll*, etc. d'acord amb la seva distribució geogràfica.

2.3.2. Orònims

A banda dels criteris generals, cal tenir en compte que en alguns casos el genèric s'ha aglutinat amb el nom propi inicial i aquesta aglutinació ha donat lloc al topònim actual:

Collsacabra, *Collsacreu*, *Puigmal*, *Puigpedrós*, *Rocacorba*

En aquest àmbit, és a dir, llevat del nom dels nuclis de població, es respecta l'ús de l'article *lo* quan forma part del topònim (és a dir, quan precedeix directament el nom propi):

lo Collet (les Borges Blanques, Seròs)

lo Tossal (Barbens, Sarroca de Bellera, Sort, Tremp, etc.)

Però no si determina el genèric:

(el) collet Blanc (Cornudella de Montsant, Priorat)

(el) tossal del Moro (Batea, Terra Alta)

També cal mantenir els genèrics específics de cada àrea geogràfica (*malh*, *mall*, *pic pica*, *puig*, *tuc*, *pla*, *plana*, *solana*, *solella*, etc.).

3. Criteris d'escriptura i retolació

3.1. ABREVIACIONS

Sempre que sigui possible, cal escriure els noms complets. Les abreviatures s'escriuen sempre amb minúscula si corresponen a noms comuns, mentre que van amb la inicial en majúscula si corresponen a un nom propi. En la retolació, quan calgui abreujar un topònim, s'haurà d'escriure només la inicial del determinatiu del topònim seguida d'un punt.

Alfara de C. = Alfara de Carles

Montoliu de L. = Montoliu de Lleida

les Planes d'H. = les Planes d'Hostoles

Cal, però, tenir en compte que, en alguns casos, la part identificativa del nom d'una

població no és el primer element, sinó el segon (*Ribes* és la denominació històrica i genuïna de *Sant Pere de Ribes*, *Portell* de *Sant Ramon de Portell*, etc.). Com que aquests casos resulten difícils de resoldre (perquè o bé es fa servir una solució que no resulta identificativa per als habitants de la població o bé pot induir a desorientació geogràfica per a la gent de fora), s'ha de provar de mantenir la denominació completa.

Els hagiòtopònims (els topònims basats en noms de sants) es poden abreujar amb les formes:

<i>St.</i> (Sant)	<i>St. Joan de les A.</i> (Sant Joan de les Abadesses)
<i>Sta.</i> (Santa)	<i>Sta. Coloma de Q.</i> (Santa Coloma de Queralt)

Encara que calgui abreujar un topònim, no se'n pot suprimir l'article. Tampoc es pot abreujar el nom dels municipis formats pel nom de diverses poblacions coordinats:

<i>la Bisbal d'E.</i> [la Bisbal d'Empordà]	i no <i>Bisbal d'E.</i>
<i>Montcada i Reixac</i>	i no <i>Montcada i R.</i>
<i>Vielha e Mijaran</i>	i no <i>Vielha e M.</i>

Abreviatures, símbols i sigles més freqüents en la senyalització viària (tipus de vies,

aj. = ajuntament	hosp. = hospital
autop. = autopista	inst. = institut
av. = avinguda	it. = itinerari
bda. = baixada	km = quilòmetre
bnc. = barranc	mtir. = monestir
barri = b.	mon. = monument
biobl. = biblioteca	mpal. = municipal
c. (o c/) = carrer	mus. = museu
cem. = cementiri	ptge. = passatge
clín. = clínica	pg. = passeig
col. = col·legi	pl. = plaça
com. = comissaria	pobl. = població
convt. = convent	pol. = polígon
cró. = carreró	pda. = pujada
ctra. = carretera	rbla. = rambla
disp. = dispensari	rda. = ronda
esc. = escola	St. = Sant
esgl. = església	Sta. = Santa
est. = estació	trav. = travessera, travessia
FC = ferrocarril	urb. = urbanització
fun. = funicular	v. = via
gr. = grup	

equipaments):

3.2. ACCENTUACIÓ

Els accents dels topònims es respecten i no s'ometen mai, ni en la retolació ni quan s'escriuen amb majúscules, tant si és la lletra inicial com tota la paraula.

Àger	[amb format de placa]
OSSÓ DE SIÓ	[amb format de placa]

3.3. AGLUTINACIONS

Encara que resulta difícil de regularitzar el sistema d'escriptura dels topònims formats per més d'un element, des d'un punt de vista pràctic podem considerar que la presència o l'absència de l'article determinat indica el grau de toponimització i que, per tant, marca quina és l'escriptura més adient. Així, si es manté l'article, es considera preferible escriure els elements separats, mentre que, si ja s'ha deixat de fer servir, resulta preferible escriure'ls aglutinats perquè la manca d'article confirma que el nom propi ja es troba suficientment determinat.

<i>la Casa Nova del Bac</i>	<i>Casanova de la Riera</i>
<i>la coma de l'Orri</i>	<i>Comaoriola</i>
<i>els Quatre Camins</i>	<i>Quatrecamins</i>

En els noms de les poblacions, aquesta tendència és ben general ja que, a més, els noms genèrics antics que inclouen han perdut el seu valor com a mot comú:

<i>Colldejou</i> (municipi)	però	<i>coll de Jou</i> (element orogràfic)
<i>Fontcoberta</i> (municipi)	però	<i>font Coberta</i> (hidrònim)
<i>Puigròs</i> (municipi)	però	<i>puig Gros</i> (cim)

3.4. GUIONETS

En la toponímia, s'escriuen amb guionet els topònims formats per l'aglutinació de dos mots en què el primer element acaba en vocal i el segon comença amb *r-*, *s-* o *x-*, quan hi ha geminació de *ll* o quan podria induir a lectures errònies:

Vila-rodona
Palau-solità i Plegamans
Bell-lloc d'Urgell
Mont-roig del Camp
Puig-reig

Cal tenir en compte que la grafia ha de reflectir la pronúncia, de manera que les solucions gràfiques diferents corresponen a solucions fòniques diferents:

Camprodon (Ripollès) però *Camp-rodon* (Olvan, Berguedà)

També s'escriuen amb guionet alguns compostos d'interpretació poc clara o que es pot considerar que presenten una forma fixada històricament:

can Pa-i-nous (edifici, Vilanova del Camí, Anoia)
Coma-de-roure (edifici, Beuda, Garrotxa)
Guarda-si-venes (nucli de població, Guissona, Segarra)
Sala-d'heures (nucli de població, Santa Eugènia de Berga, Osona)
serra de Puig-de-sants (Súria, Bages)

3.5. MAJÚSCULES I MINÚSCULES

En català els articles i genèrics s'escriuen amb la inicial amb majúscula només quan es troben en posició inicial absoluta (en són l'excepció, els articles dels exònim: *La Puebla de Fantova, El Salvador, Le Mans*). Mentre que en aranès, els articles dels topònims (no els que es troben en posició interior del topònim) sempre s'escriuen amb majúscula.

Com ja s'ha indicat en l'apartat 2.3. *Accidents geogràfics*, cal diferenciar els apel·latius que mantenen el seu valor com a noms comuns, que escriurem amb la inicial amb minúscula, d'aquells que no conserven el seu valor descriptiu, que escriurem sempre amb la inicial amb majúscula. Tots els elements que no són l'article o el genèric, els escrivim amb la inicial amb majúscula, tant si són substantius com adjectius:

punta Alta de Comalesbienes (cim, la Vall de Boí, Alta Ribagorça)
l'Alzina del Pla de Cirera (edifici, Lladurs, Solsonès)
torrent del Carrer Fondo (hidrònim, Alt Penedès)

La part denotativa (el nom propi) s'escriu sempre amb majúscula, encara que sigui un adjectiu:

tossal Alt (les Valls d'Aguilar, Alt Urgell)
estany Sec (Meranges, Cerdanya)
carrer Gran, plaça Major

L'article personal (*en, na, n'*) va sempre en minúscula:

Castellar de n'Hug (Berguedà)
els Omells de na Gaia (Urgell)
bosc d'en Bolòs (Santa Coloma de Farners, Selva)

Podem escriure la inicial amb majúscula en el cas dels genèrics que es troben molt toponimitzats o que no tenen un ús general (vegeu l'apartat 2.3. *Accidents geogràfics*).

El segon terme (i el tercer si també n'hi ha tres) d'un compost unit per un guionet s'es-

criu amb la inicial en minúscula (vegeu l'apartat 3.4. *Guionets*):

Riba-roja d'Ebre (municipi, Ribera d'Ebre)

Coma-ruga (nucli de població, el Vendrell, Baix Penedès)

can Fam-i-set (edifici, Vilobí d'Onyar, Selva)

barranc de Vila-seca (hidrònim, Noguera)

turó de Puig-roig (Bonastre, Baix Penedès)

3.6. PUNTUACIÓ

Mai no s'ha de posar punt final als rètols que apareguin en la senyalització viària:

[amb format de placa]

El Pont de Vilomara i Rocafort i no *El Pont de Vilomara i Rocafort.*

Les abreviatures porten un punt (*av., pl., rbla., etc.*), mentre que els símbols i les sigles no en porten (*FC, km, etc.*). Les abreviatures i els símbols s'escriuen amb minúscula, mentre que les sigles, amb majúscula.

4. Marc legal

L'article 18 de la Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística de la Generalitat de Catalunya estableix el marc legal de la toponímia a Catalunya.

El punt 1 determina que l'única forma oficial és la catalana, llevat de la Val d'Aran, en què ho és només l'aranesa:

Els topònims de Catalunya tenen com a única forma oficial la catalana, d'acord amb la normativa lingüística de l'Institut d'Estudis Catalans, excepte els de la Vall d'Aran, que tenen l'aranesa.

D'aquesta manera, i tal com s'hi indica, els topònims catalans s'escriuen exclusivament segons la normativa de l'Institut d'Estudis Catalans. Aquesta referència remet a la Llei 8/1991, de 3 de maig, sobre l'autoritat lingüística de l'Institut d'Estudis Catalans, que determina que aquesta institució és l'única competent sobre la normativa lingüística de la llengua catalana, i per tant sobre el sistema d'escriptura dels seus topònims. Així l'article 1 reconeix aquesta competència sobre la normativa lingüística del català i l'article 2 n'especifica l'abast públic i social:

Article 2

L'ús lingüístic dels òrgans de l'Administració de la Generalitat, de les corporacions locals, de l'Administració de l'Estat a Catalunya i les entitats autònomes, les empreses i les altres entitats i institucions que depenen de les esmentades administracions ha de

respectar la normativa establerta per l'Institut d'Estudis Catalans.

I en l'article 4 es precisa que la Generalitat de Catalunya ha de treballar per garantir que els organismes i institucions esmentats en l'article 2 segueixin la normativa lingüística de l'Institut d'Estudis Catalans:

Article 4

L'administració de la Generalitat ha d'establir els sistemes de col·laboració i d'assessorament necessaris per tal de garantir que els organismes a què fan referència els articles 2 i 3 segueixin en llurs usos lingüístics criteris coherents i ajustats a la normativa general de la llengua establerta per l'Institut d'Estudis Catalans.

De manera més concreta, la Llei de política lingüística detalla en els punts 2 i 3 de l'article 18 les competències municipals i de la Generalitat:

2. La determinació de la denominació dels municipis i les comarques es regeix per la legislació de règim local.

3. La determinació del nom de les vies urbanes i els nuclis de població de tota mena correspon als ajuntaments, i la dels altres topònims de Catalunya correspon al Govern de la Generalitat, incloses les vies interurbanes, sigui quina en sigui la dependència.

I, finalment, en el punt 4 especifica que la retolació és competència de la Generalitat, que ha de vetllar perquè es respecti el que s'ha determinat en els punts anteriors de l'article 18.

Així mateix, també afecta la toponímia el Decret 78/1991, de 8 d'abril, sobre l'ús de la toponímia, que en el seu article 1 ja exposa que les úniques formes legals de la toponímia a Catalunya són la catalana, i l'aranesa per a la Val d'Aran. Mentre que en els articles 2 i 6 detalla aspectes relacionats amb la retolació:

Article 2

Retolació a les vies urbanes i interurbanes

2.1 La retolació a totes les vies urbanes i interurbanes dins el territori de Catalunya ha de fer constar els topònims de Catalunya exclusivament en la seva forma oficial, amb l'única excepció del que disposa l'apartat 3 d'aquest article.

2.2 Quan en la retolació de les vies urbanes o interurbanes s'indiqui la direcció cap a un lloc de fora de Catalunya, el topònim corresponent ha de figurar en català si té una forma tradicional en aquesta llengua, sens perjudici que pugui figurar també en altres llengües. A la Val d'Aran, aquesta norma s'ha d'aplicar referida a l'aranès, en lloc del català.

2.3 Les prescripcions que estableix l'apartat anterior s'han d'aplicar també, dins el territori de Catalunya, als rètols situats fora de la Val d'Aran que designin topònims aranesos i als rètols situats a la Val d'Aran que designin topònims catalans de fora de la vall.

Article 6

Retolació dels nuclis de població

6.1 Queda prohibida la col·locació a la via pública de rètols que continguin topònims

de Catalunya inclosos en la denominació d'urbanitzacions privades, d'altres establiments de població disseminada o dels seus vials, si no hi figuren en la forma oficial o, si de cas hi manca [si no hi ha forma oficial], en la forma toponímica tradicional.

I a l'article 3 s'especifica que tots els impresos, registres públics i publicacions a Catalunya han de fer servir exclusivament la forma oficial dels topònims.

Per a l'establiment de la toponímia oficial, l'octubre de 2003 es va publicar el *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya* arran de la Resolució 563/V del Parlament de Catalunya, sobre l'elaboració d'un nomenclàtor oficial de la toponímia major de Catalunya.

Com a conseqüència de les tasques de realització d'aquest nomenclàtor, es va promulgar el Decret 59/2001, de 23 de gener, pel qual s'estableix la Comissió de Toponímia, i es modifica el Decret 78/1991, de 8 d'abril, sobre l'ús de la toponímia, al qual s'afegia l'article 9:

Article 9

La Comissió de Toponímia

9.1 La Comissió de Toponímia [...] és l'òrgan d'assessorament, consulta i proposta en matèria de fixació oficial dels topònims de Catalunya.

I en el punt 9.2 i 9.3 s'especifiquen els membres de la Comissió, en el punt 9.4 les seves funcions i en el punt 9.5 les normes de funcionament de la Comissió.

Pel que fa la retolació, cal esmentar la Llei 7/1993, de 30 de setembre, de carreteres, que en la disposició addicional segona estableix l'ús del català en els rètols indicadors:

Sens perjudici de la normativa general aplicable en la matèria, els indicadors de senyalització de la circulació a les carreteres de Catalunya han d'ésser almenys en català. La toponímia hi ha de figurar en català o en aranès, d'acord amb la normativa de la Generalitat de Catalunya.

5. Fonts de consulta

COROMINES, Joan; [et al.]. (1989-1997). *Onomasticon Cataloniae*. 8 vol. Barcelona: Curial.

Criteris de traducció de noms, denominacions i topònims. (1999). Barcelona: Direcció General de Política Lingüística, Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya.

Criteris lingüístics per a la senyalització viària. (1992). Barcelona: Departament de Política Territorial i Obres Públiques, Generalitat de Catalunya.

«Els hidrònims precedits de l'article femení que no porten genèric» dins *Documents de la*

- Secció Filològica III*. (1996). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pàg. 166-169.
«La forma gràfica de la toponímia menor» dins *Documents de la Secció Filològica III*. (1996). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pàg. 165.
- «Les formes dialectals i la toponímia» dins *Documents de la Secció Filològica III*. (1996). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pàg. 166.
- «L'ús de l'article en els noms de les comarques del Principat» dins *Documents de la Secció Filològica I*. (1990). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pàg. 131.
- Manual de senyalització urbana d'orientació*. (2005). Barcelona: Direcció General de Carreteres, Generalitat de Catalunya.
- MESTRES, Josep M.; SANTAMARIA, Carolina. (juliol de 1997). «Els noms propis geogràfics no catalans» dins *Revista de Llengua i Dret*, núm. 27, pàg. 23-78.
- MORAN, Josep; BATLLE, Mar; RABELLA, Joan Anton. (2002). *Topònims catalans. Etimologia i pronúncia*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya*. (2003). Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Toponímia i cartografia. Assaig de sistematització*. (1985). Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya.

**PROBLEMES PRÀCTICS
DE REPRESENTACIÓ GRÀFICA
DELS TOPÒNIMS**

Enric Ribes i Marí

Universitat Oberta de Catalunya

0. INTRODUCCIÓ

Els qui ens dedicam a l'estudi i a la investigació de la toponímia ens trobam, molt sovint, amb problemes que afecten la representació gràfica dels noms de lloc, especialment quan es tracta de casos amb una etimologia fosca. Tanmateix hi ha un bon grapat de topònims en què es plantegen dubtes de tipus divers, des de l'ús de majúscules i minúscules a la manera com s'han de representar els dialectalismes o els castellanismes.

1. ELS PRINCIPALS PROBLEMES EN L'ESCRITURA DELS TOPÒNIMS

Al nostre parer, els principals problemes amb què topa el toponimista a l'hora d'escriure un nom de lloc, i sobretot un microtopònim, poden classificar-se en aquests grups:

- a) Opacitat del topònim
- b) Ús de majúscules i minúscules
- c) Aglutinacions gràfiques
- d) Respecte als trets dialectals
- e) Representació de castellanismes
- f) Substitució de topònims intrusos

Igualment, hi ha alguns aspectes que cal tenir molt en compte a l'hora de procedir a la fixació gràfica d'un topònim: les realitzacions fonètiques populars, l'etimologia —si és coneguda— i la tradició gràfica —quan n'hi ha—. Cal tenir ben present, però, que no hi ha una fórmula matemàtica que permeti conjuminar aquests tres elements i obtenir-ne un resultat exacte. Ben al contrari, en cada cas cal sospesar els tres aspectes i veure quin d'ells pesa més a l'hora de triar una variant gràfica enfront de les altres, també possibles.

2. DIFICULTATS DERIVADES DE L'OPACITAT DEL TOPÒNIM

L'opacitat del topònim, el desconeixement del seu ètim, és la causa de molts de dubtes a l'hora d'optar per una grafia toponímica o una altra. Com hem dit, en cada cas haurem de sospesar les realitzacions fonètiques populars i la tradició gràfica de cada nom de lloc amb els coneixements que tenim de la seua etimologia.

Un exemple és el cas de *Sanvertesc*, en què prima la realització fonètica. *Sanvertesc* és avui la part de migjorn de la platja des Codolar, concretament el cordó litoral de còdols que separa la mar dels estanys de les salines. La documentació antiga reflecteix les variants *St. Vertesch*, *Sanch Vertesch*, *Sanct Vertesch* i *el Verteixch* (Ribes 2005: 110-111). Aquesta última variant sembla la més genuïna, ja que el pas *Verteixch* > *Sanvertesc* és bo d'explicar: en la síl·laba inicial es degué produir una contaminació de la paraula *invertir*, amb posterior transformació de la *i* en *e*, per assimilació. L'*Envertesc* resultant, amb l'aglomeració de l'article salat, degué donar *Senvertesc*, que finalment es transformaria en *Sanvertesc* per analogia amb altres casos com *el sandemà* (*el* + *s'endemà*). Tanmateix el *Verteixch* original podria tenir com a ètim un adjectiu *VERTESCU 'on abunden els brolls', que podria tenir relació amb els mossarabismes valencians *vertenc*, *alvertenc*, *alvertent*, *alvertenquet* i *alvertentet*, que sempre signifiquen 'naixement o deu d'aigua, manantial' i que estudia Coromines (DECat IX: 204, s. v. *vessar*), i que són derivats de l'arrel de VERTERE. Sembla, doncs, que el mossàrab eivissenc no devia ser gaire llunyà del valencià, si és que no era ben bé el mateix. No es tracta, però, d'una etimologia segura, i donam prioritat a la forma que reflecteix la realització fonètica més freqüent.

Un cas diferent és el de *cala Salada*. Sembla clar que el cas de la cala eivissenca no té res a veure amb la sal, i sí, en canvi, amb el mot llatí CELATA 'oculta, amagada'. El portixol de Cala Salada, únic arenal natural de la cala, és prou amagat que, des de la mar, només és visible quan hom ja hi ha entrat a dins. Com ja hem exposat (Ribes 2005: 71), devem trobar-nos davant un mot català d'herència mossàrab. El pas de **Txelata* > *Salada* es pot explicar com el resultat d'una ràpida i profunda catalanització de la fonètica dels topònims,¹ acompanyada de l'associació etimològica amb *salada*. Tanmateix, però, tot i que l'opacitat del topònim és relativa, en aquest cas hi ha una llarga tradició gràfica que arranca del segle XIII, segons la qual aquest nom s'escriu com si fos de la família de *sal*. Set segles de tradició gràfica justifiquen que no fem cas de l'etimologia més probable i que mantinguem una grafia ja prou arrelada, encara que pot no ajustar-se al seu origen.

Un cas singular és el de *na Cimals*. Es tracta d'una roca molt característica, situada a l'abrupta costa de Corona, al nord d'Eivissa. En obres anteriors (Ribes, 1995: 29) havíem optat per escriure *na Simals*, tot suposant que devia tractar-se d'un derivat del mot *sima* 'avenc', suposat castellanisme del qual Coromines no descarta que tingui arrels autòctones en alguna comarca valenciana i ribagorçana. Tanmateix, el descobriment posterior de documentació que demostra que la zona era accessible per a pescadors de canya, fa pensar que el topònim té l'origen en aquestes canyes de pescar, ja que la seua part superior també rep el

¹ Coromines exposa algun cas anàleg, com el del mot eivissenc *cipat* 'cenyit' (que considera relacionat amb el mot mossàrab *čipatu*), «que en la seva *i* pot haver conservat alguna cosa de mossàrab, si bé mig catalanitzat» (DECat II: 671, s. v. *cep*). La «mig-catalanització» a què es refereix Coromines afecta, és clar, el so inicial.

nom de *cimal*. Vet aquí, doncs, l'explicació del canvi de criteri en la fixació gràfica del topònim. Un canvi que és perfectament possible, sense cap problema, perquè es tracta d'un microtopònim sense cap tradició gràfica.

Si a l'hora de fixar la grafia de *Sanvertesc* prima la realització fonètica, a l'hora de fixar la de *cala Salada* respectam la tradició gràfica, i en el cas de *na Cimals* donam prioritat a l'etimologia més probable, tot i que la grafia no afecta la fonètica del nom de lloc, el cas de *Comte* és una mica diferent. Es tracta d'una zona del terme municipal de Sant Josep de sa Talaia que antigament pertanyia al quartó de Portmany, que correspongué al comte Nunó Sanç en el repartiment de l'illa posterior a la conquesta catalana de 1235. Sembla clar que el títol nobiliari d'aquell antic propietari ha quedat fossilitzat en aquest topònim, com el seu nom en un puig i un cap de l'extrem nord de l'antic quartó (*puig i cap Nunó*). En aquest cas, a Eivissa, conflueixen les realitzacions fonètiques dels mots *compte*, *comte* i *conte*, totes coincidents amb la del darrer mot. Tot i això, consideram preferible respectar la grafia que millor s'adiu amb l'etimologia del topònim.

Un cas concret d'opacitat toponímica és el de l'*illot de s'Ora*, amb realitzacions fonètiques variades (*ora*, *hort*, *or*) i amb diverses interpretacions etimològiques populars. Tanmateix, el coneixement de la realitat geogràfica d'aquest illot i del català del segle XIII ens duen a pensar que les realitzacions *hort* i *or* no són sinó intents de tornar la transparència a un topònim opac, i que el seu origen rau en el mot català antic *ora* 'vora'. En aquest cas, doncs, l'explicació etimològica, la seua divulgació i la fixació gràfica del topònim asseguraran una realització fonètica que ja reculava, enfront de dues altres realitzacions més recents que intenten reinterpretar el nom de l'illot.

Un cas particular de les reinterpretacions toponímiques és el dels falsos antropònims, com l'*illa d'Encalders* o la *cala d'Emboscar*. En tots dos casos, els llinatges *Calders* i *Boscà* són totalment absents en la documentació eivissenca des del segle XIII. En canvi, ambdós topònims s'expliquen fàcilment. En el primer cas, ha de tractar-se de l'aglutinació de la preposició *en* i el substantiu plural *calders*, mot que s'aplicava a cavitats a la roca,² com és el nostre cas, ja que a la zona hi ha els cocons més considerables de tota la costa eivissenca. I pel que fa al segon topònim, el verb *emboscar* té també el significat de 'talar els boscos' (DECat II: 144, s. v. *bosc*), activitat que s'ha dut a terme a la zona fins fa ben pocs anys i que ha deixat un altre topònim proper, s'Embarcador, el lloc on es carregava en embarcacions la llenya talada. En el cas de l'illa d'Encalders, la tradició gràfica és recent i escassa, cosa que permet fer el canvi gràfic sense problemes. En el cas de la cala d'Emboscar, encara hi ha menys tradició gràfica (cartografia de la segona meitat del segle XX).

Un altre exemple de com hem de jugar amb l'etimologia, la realització fonètica i la tradició gràfica a l'hora de fixar una grafia és el de *Porto-salè*, a Formentera. Tradicionalment s'havia escrit *Portossaler* i s'havia fet derivar aquest nom de lloc del llatí SALARIU. La realització fonètica popular, però, és amb una *e* final oberta, cosa que no autoritza, en principi, a suposar-hi una *r* final subjacent. Més encara: els derivats es fan sense aquesta

² Escriu Coromines: «[...] *caldes*, en època arcaica, apareix més aviat com a nom figurat d'un estanyol o gran bassal o gran gorga (com les innombrables de la Riera de *Calders*, a Bages), que tant sovint va quedar estereotipat en la toponímia del Princ., i que ja Balari (*Orígenes H. de Cat.*), documentà des de molt antic, encara en estat apel·latiu i pre-toponímic» (DECat II: 422, s. v. *cald*).

r, com el gentilici *porto-saler*, *porto-salera*. I Coromines creu que no es tracta d'un derivat de SALARIU, sinó de l'àrab *salīh* 'bo, íntegre' (*OnCat* I: 235-236, s. v. *Porto-salè*; VI: 271, s. v. *Porto Salè*). Així, doncs, la realització fonètica concreta reforça una hipòtesi etimològica enfront de l'altra i ens aconsella l'adopció d'una grafia que s'hi adigui: *Porto-salè*.

En molts de casos, tanmateix, els microtopònims no tenen cap tradició gràfica. L'adopció d'una grafia, doncs, només ha de tenir en compte la realització fonètica i l'etimologia més probable. És el cas de les *puntes d'en Petroell* (< PETROSELLU), a la costa nord d'Eivissa, o de *sa Catumba* (al nord-oest), topònim que té la variant secundària *sa Catatumba* (totes dues poden venir d'un encreuament antic de mots com *cacau*, *cau*, *catacumba* i *tomba* (DECat II: 630-632, s. v. *catau*).

Finalment, hi ha casos dubtosos, a la llum dels coneixements etimològics més aviat escassos que se'n tenen. Per exemple: és el *mac Estufa* o el *mac que Estufa*? En tots dos casos sonaria igual. Hem d'escriure *Nunó* o *Nonó*? Cal escriure *cala Mestella* o *Mastella*? Nosaltres optam per la primera grafia, ja que relacionam el topònim amb l'arrel *mest* (d'on vénen mots com *mestall* o *mestallat* o un topònim com *Mestalla*). Hem d'escriure *cala Vedella* o *Vadella*? L'Institut d'Estudis Eivissencs aposta per la primera grafia i Coromines per la segona, ja que el fa derivar de PATELLA. Nosaltres feim costat a l'Institut d'Estudis Eivissencs, ja que ben a prop hi ha *cala Corral*, *cala d'Hort*, *cala Truja*... topònims tots relacionats amb l'explotació agrícola i ramadera de la zona. És *na Bardalosa* o *na Verdalosa*? Ambdues realitzacions fonètiques coexisteixen. Es pot esbrinar si el topònim té relació amb *barda* 'pendent' o amb *verdall* 'tipus de figuera'? El terreny és llenegadís i no gens segur. Hem d'escriure *es Serverar* o *es Cerverar*? Si hi ha servers, arbres del gènere *Sorbus*, hem d'optar per la primera variant; si hi ha cerver, planta perenne de la família de les gramínies, de l'espècie *Brachypodium retusum*, cal optar per la segona grafia. Però i si hi ha cerver i hi ha hagut també servers? L'enigma esdevé laberíntic. I encara, finalment, cal escriure *Cotella* o *Cutella*? Tots hem optat, a Eivissa, per la primera grafia. Però resta la incògnita de la grafia medieval, sempre amb *u*, *Cotella* o *Cutelle*, quan encara no es confonien la *o* i la *u* àtones.

Tots aquests casos són exemples de problemes gràfics derivats de l'opacitat o fosc del topònim, i de com s'han resolt tenint en compte factors com la tradició gràfica —quan n'hi ha— o la realització fonètica.

3. PROBLEMES EN L'ÚS DE MAJÚSCULES I MINÚSCULES

Com hem dit abans, un dels problemes més freqüents en la fixació gràfica dels topònims és l'ús de les majúscules i minúscules. Aquests problemes solen posar-se de manifest en l'ús dels genèrics (sobretot quan no és clar si són usats en sentit recte —quan s'han d'escriure en minúscula— o no —majúscula—), en els genèrics compostos i en alguns altres casos especials.

3.1. El sentit recte o no del topònim

A voltes no és gens clar que un mot és utilitzat com a genèric en sentit recte. I potser cal començar per aquí. El mot *cavall* té moltes accepcions en el diccionari oficial de l'Institut d'Estudis Catalans i tanmateix cap d'elles no encaixa amb els cavalls toponímics eivissencs. A Eivissa, un cavall és la prolongació submergida d'una punta de la costa. Aquesta és, almenys, l'accepció principal, amb dues de secundàries: al nord de l'illa equival a 'punta' i a Formentera a 'punta molt baixa i plana'. Ja que el mot *cavall*, almenys entre els pescadors eivissencs, tot i que no figura amb aquestes accepcions al diccionari oficial, és usat com a genèric transparent, podem considerar que és usat en sentit recte? Creim que sí. Fins i tot en els casos d'accepcions secundàries. Així, optam per escriure *cavall de sa Punta de la Rajada* (prolongació submergida d'una punta, a Eivissa), *cavall de na Milanest*, *cavall des Racó Fosc* (puntes, a Sant Joan de Labritja), *cavall de Ponent* (punta plana i baixa, a Formentera), sempre en minúscula.

Un cas semblant és el de les *sobalmes*. L'accepció principal d'aquest mot, a les Pitiüses, és de 'balma arran de mar'. Però hi ha dues accepcions secundàries prou allunyades semànticament, tot i que ben fàcils d'explicar des del punt de vista geomorfològic: 'buit que resta sota una roca, roca soscavada per baix' per una banda, i 'tram de costa format per un replà rocós a molt poca profunditat, quasi arran de mar, tenassa' per una altra. No cal dir que en tots tres casos optam per la grafia en minúscula (*sobalmes de na Mataret*, *sobalmes des Cerverar*, *sobalmes de sa Tabertera*).

Però el pas de l'ús recte d'un topònim a un de no recte no és sempre clar. A la costa eivissenca, per exemple, el mot *platja* evoluciona d'una manera ben curiosa a la costa de tramuntana, des de llevant cap a ponent: *platja*, *platjada*, *planxada*, *panxada*, *panxa*. En aquest cas només consideram com a rectes els substantius que són autèntics genèrics toponímics: *platja Petita*, *platjades de sa Torre*, *ses Planxades de sa Torre*, *sa Panxada des Cingles*, *sa Panxa de ses Pedrisses*.

Alguns casos són just a la frontera entre l'ús recte o no d'un genèric. Per exemple: *sa Cuina d'en Panera* (lloc de la costa de Portinatx on feien torrades de peix) no és una cuina, tot i que ha tingut aquest ús esporàdicament, cosa que ha donat nom al lloc; *sa Cuina d'en Vidal*, a Benirràs, és una caseta de pescador ja arruïnada; el *pouet Vell* era un pou, a Benirràs, però ja ha desaparegut i no en queda cap rastre, tot i que la gent encara el recorda; *es Corral d'en Guillem* no són corral, amb aquest nom es designa una caleta de la costa de Corona, però potser antigament n'hi havia hagut, de corral; *s'Assolellador de sa Galera* no és un assolellador, sinó una gran roca plana que els pescadors usaven com a assecador de peix; *s'Amarrador de sa Solta* o *sa Calada de sa Solta* són punts on es fermava aquesta xarxa, però ara no hi ha cap rastre dels antics fermadors; com passa en *es Fermador des Vells*, a Albarca, punt on fixaven les llences per a pescar; *s'Arrentador des Llinc* és un punt de la costa que es feia servir per a amarrar lli esporàdicament; *es Rentador de ses Dones* era un lloc reservat al bany de les dones; *davall ses Falconeres d'en Vicent* és un tram de costa que es refereix a antics agres medievals de falcons; *es Fossar de ses Cabres* és un lloc on les cabres quedaven empenyalades i no en sabien sortir; *es Mirador de ses Salpes* és una roca que s'usava per a vigilar els bancs de salpes i pescar-les amb dinamita. Tots aquests topònims fan referència a una activitat desapareguda, que a voltes només s'ha dut a terme espo-

ràdicament. Cal considerar el genèric com si fos usat en sentit recte? Consideram que no: no parlem d'un *mirador*, ni d'un *fossar* o d'un *asselellador*, sinó de llocs que han tingut — molt o poc — aquest ús, però ja no el tenen, en alguns casos des de fa segles.

En molts topònims el dubte sobre l'ús recte o no del genèric ve motivat per un canvi semàntic. Per exemple, en els mots *olla*, *canal*, *clot*, *escala*, *cova*, *forn*, *capitell*... A *s'Olla de s'Illa*, l'*olla* és un racó costaner; es *Canal de s'Olla*, el *canal* és també un racó de la costa; es *Clot des Tarongers*, es *Clot Vermell*, es *Clot des Llamp* i es *Clot de s'Arena*, el *clot* és un racó costaner, prou semicircular i generalment de vores espadades; *ses Coves de baix es Marge* actualment són casetes de pescadors, tot i que en el seu origen eren coves; i les *escalles de Cas Mallorca* són escars, però ací cal tenir en compte que en eivissenc hi ha les variants dialectals *escara* i *escala* (per això escrivim *escales* en minúscula); es *Forn d'en Roig* no és un forn, sinó una balma (en català antic, el mot *forn* equivalia també a 'cova'); es *Capitell de s'Avaradero d'en Pujol Blanc* no és un capitell, sinó un mur de defensa contra les ones situat vora uns escars.

Encara hi ha un cas particular que afecta la consideració de rectitud o no que es pot atribuir als genèrics: quan la matèria (orgànica o inorgànica) esdevé un genèric. Per exemple: *s'Arena de Cala Salada* (la platja), *sa Grava de Xarraca* (platgeta de grava), *es Guix de s'Albardar* o *es Pins de sa Pedrera*. Majúscules o minúscules? Certament no es diu que a tal lloc hi ha «una arena» (i en canvi, sí «un cavall» o «una sobalma»), ni «una grava», però la utilització dels mots arena o grava és la mateixa que la d'un genèric. On és la frontera de la rectitud del sentit d'un genèric? Evidentment, quan els pins donen nom a una zona, la cosa és més clara.

Finalment, en alguns topònims el genèric es particularitza: la cala d'Albarca, al nord d'Eivissa, és prou gran. Les terres que hi confronten tenen molts de propietaris. Així, la gent parla de *sa Cala d'en Roques*, *sa Cala d'en Blai*, *sa Cala d'en Lluquinó*, *sa Cala d'en Collet*, *sa Cala d'en Pereta*. Però en tots aquests topònims no es tracta de cales diferents, sinó de parts de la cala d'Albarca que pertanyen a diversos propietaris. Així, el mot *cala* equival a 'marina'.

3.2. Genèrics compostos

A voltes usam un conjunt de paraules com si constituïssin un sol genèric, tot i que també se'n pot fer una altra interpretació. Un topònim com *sa fàbrica de sa Llum* pot ser interpretat com un genèric recte (*fàbrica*) més la part denotativa (*de sa Llum*), però també pot interpretar-se que *fàbrica de sa llum* és un sol genèric. En el primer cas, hauríem d'escriure *fàbrica de sa Llum*; en el segon, *sa Fàbrica de sa Llum* (genèric compost usat de manera absoluta). Això es veu més clar quan hi ha diverses fàbriques des gel, o fàbriques de gasoses, o coves de llagostes (vivers), o aigües dolces o aigües de beure.

3.3. Altres casos

Moltes vegades el dubte a l'hora d'escriure majúscules o minúscules s'estén a la part denotativa del topònim, sobretot en el cas de les preposicions. En aquests casos optam per escriure la preposició en majúscula quan funciona com a adverbi i constitueix per si sola la

part denotativa del topònim (i si té una segona part, aquesta pot ser omesa): *racó de Dalt de na Cimals* o simplement *racó de Dalt*; *racó de Baix de davall es Alls*, o simplement *racó de Baix*. En canvi, escrivim la preposició en minúscula quan compleix la seua funció i no es pot ometre cap element de la part denotativa del topònim: *avaradors de dins sa Galera*, *roca de davant sa Punta*.

4. AGLUTINACIONS GRÀFIQUES

Quan hi ha canvis semàntics o quan grups de paraules es lexicalitzen, hi ha l'opció d'aglutinar els mots. En el primer cas tendríem *es Camp Vell* o *es Campvell*, que no és un camp sinó un puig. A més, l'apel·latiu geogràfic *camp* és dels que més se solen usar en aglutinacions gràfiques. Pel que fa a grups de paraules lexicalitzats, a les Pitiüses tenim els genèrics compostos *capmorro* 'cap arrodonit' i *capparet* 'paret llarguera divisòria', tots dos ben estesos.

5. RESPECTE ALS TRETS DIALECTALS

En la fixació gràfica dels topònims cal donar preferència a les variants dialectals pròpies del territori. Així, per exemple, en el cas de les Pitiüses caldria donar prioritat a la primera forma de cadascuna d'aquestes parelles enfront de la segona, pròpia d'una altra illa o de la zona continental: *baix/a baix*, *séquia/síquia* o *sèquia*, *sénial/sínia* o *sènia*, *peput/poput*, *vent/veient*, *aigueta/aigüeta*. Igualment, cal respectar dialectalismes com *esboldregat*, *tonaire*, *argilest*, *arenest*, *primall*, *cosplana* o *cosplanada*...

Tanmateix, sempre que sigui possible, entre dues opcions, caldria triar la més formal: *remoll* per *rimoll*, *salt* per *sòl*, *còdol* per *col*...

Finalment, cal assumir els criteris adoptats per l'Institut d'Estudis Catalans,³ la Universitat de les Illes Balears i l'Institut d'Estudis Eivissencs. Tanmateix sempre hi pot haver grafies concretes que suscitin controvèrsia, com el cas de *ses Païsses* (o *ses Pallisses*?) o de *can Beia*.

6. REPRESENTACIÓ DE CASTELLANISMES

A l'hora de representar castellanismes en la toponímia cal plantejar-se fins a quin punt és lícit normalitzar-los o substituir-los pel mot correcte en català. En alguns casos, quan el genèric és molt usat, això és possible: *s'Escorxador* per *es Matadero*, o *traquedor* per *tra-*

³ INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1990). «Topònims de les Illes Balears». Documents de la Secció Filològica I (Barcelona), p. 119-129 (Biblioteca Filològica, XIX).

guedero, per exemple; o *far* o *farola* per *faro*. En altres casos no es pot substituir el castellanisme sense un risc greu de generar dificultats de comprensió o d'identificació del lloc: *es Barco*, *s'encantarillat de davall es Alls*, *sa punta des Jefe*. I hi ha casos, encara, en què cal sospesar si el canvi és possible o no: *cova de ses llagostes d'en Juanito Pau*, *caseta d'en Pepito Mossènyer*.

7. SUBSTITUCIÓ DE TOPÒNIMS INTRUSOS

Aquest és un terreny que a voltes presenta molta dificultat. En alguns casos el topònim nou, no gaire agressiu, fins i tot ha arrelat. És el cas de *s'Estanyol*, que el pintor valencià Rigobert Soler rebatejà, el segle XX, com *es Niu Blau*, nom que va prosperar i ha reeixit. En altres casos, però, el topònim nou torna a perdre terreny: la *torre del Pirata* de Blasco Ibáñez torna a ser la *torre des Savinar*. Però també hi ha topònims antics que pugnen contra altres d'intrusos: *sa Pedrera/Atlantis*, *es Bol Nou/Rincón del Marino*. I finalment hi ha topònims de nova creació, ja nascuts en castellà i de difícil substitució: les urbanitzacions *Siesta*, *Montañas Verdes*, *Miramar*, *Valverde*, que han estat construïdes al puig d'en Fita, a Santa Eulària.

8. A MANERA DE CONCLUSIÓ

Tot això no són sinó mostres de la complexitat que presenta la fixació gràfica dels topònims, especialment dels microtopònims. Tanmateix aquesta mostra ni és una relació exhaustiva de problemes ni molt menys de possibles solucions. Ens hem limitat a apuntar els problemes més freqüents i algunes solucions possibles, a voltes ben discutibles. En aquest terreny, doncs, cal que l'Institut d'Estudis Catalans, les universitats de l'àmbit catalanoparlant, les institucions culturals, els investigadors de la toponímia... avancin entre tots per a trobar aquestes solucions, definir-les i concretar-les, sempre amb respecte cap al mètode científic i, alhora, cap a la sensibilitat popular.

9. BIBLIOGRAFIA

CASTELLÓ GUASCH, J. (1963). «La toponímia de Ibiza y Formentera». *Boletín de la Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación de Palma de Mallorca* [Palma], núm. 639, p. 71-87.

DCVB = ALCOVER, A. M. – F. de B. MOLL (1926-1968). *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Palma de Mallorca. 10 v.

- DECat = COROMINES, J. (1980-1991). *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial. 9 v.
- MARÍ CARDONA, J. (1976). *La conquesta catalana de 1235*. Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs (Illes Pitiüses; 1).
- — (1981). *Els Llibres d'Entreveniments*. Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs (Illes Pitiüses; 2).
- — (1983). *Formentera*. Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs (Illes Pitiüses; 3).
- — (1984). *Balansat*. Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs (Illes Pitiüses; 4).
- — (1985). *Santa Maria d'Eivissa*. Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs (Illes Pitiüses; 5).
- — (1985a). *Sant Antoni de Portmany: parròquies d'Eivissa i Formentera 1785-1985*. Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.
- — (1990). *Sant Ofici. Arxiu Històric de la Pabordia de Santa Maria d'Eivissa*. Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.
- — (1990a). *Portmany*. Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs (Illes Pitiüses; 6).
- — (1997). *Pergamins i Índex Vell de Tarragona: Arxiu Històric de la Pabordia de Santa Maria d'Eivissa*. Eivissa: Consell Insular d'Eivissa i Formentera.
- OnCat = COROMINES, J. (1989-1997). *Onomasticon Cataloniae*. Barcelona: Curial. Del primer volum, n'apareix com a coautor J. MASCARÓ PASSARIUS.
- RIBES I MARÍ, E. (1991). *Aportació pitiüsa al Diccionari Català Valencià Balear*. Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.
- — — (1992). *Noms de lloc: Toponímia de les Pitiüses*. Eivissa: Can Sifre (Arxipèlag; 2).
- — — (1993). *La toponímia de la costa de Sant Joan de Labritja*. Eivissa: Can Sifre.
- — — (1994). «Els genèrics en la toponímia de Formentera». *El Pitiús* [Eivissa], 1994, p. 45-47.
- — — (1995). *La toponímia de la costa de Sant Antoni de Portmany*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics.
- — — (2004). *Llengua i terra unides*. Palma: Can Sifre.

— — (2005). *La supervivència de la toponímia precatalana d'Eivissa i Formentera i l'Onomasticon Cataloniae*. Universitat de les Illes Balears: Publicacions de l'Abadia de Montserrat: Barcelona.

VENY, J. (1999). *Aproximació al dialecte eivissenc*. Mallorca: Editorial Moll (Tomir; 40).

VILLANGÓMEZ LLOBET, M. (1956). «Algunas observaciones sobre el habla de nuestra isla». *Ibiza II* [Ibiza], n° 3, p. 1-6.

L'ARTICLE EN ELS TOPÒNIMS: TEORIA I PRÀCTICA

Josep Moran i Ocerinjauregui

Oficina d'Onomàstica.
Institut d'Estudis Catalans

INTRODUCCIÓ

La qüestió de la problemàtica de la funció de l'article determinat en els noms propis, sobretot dels noms propis anomenats prototípics per alguns lingüistes, és a dir, dels antropònims i dels noms propis de caràcter geogràfic, anomenats sinecdòquicament topònims, fou clarament plantejada per la *Grammaire general et raisonnée* d'Arnaut i Lancelot, dita de Port-Royal, apareguda el 1660, la qual després de descriure les funcions de l'article diu:

Nous voyons par là que l'article ne se devoit point mettre aux noms propres, parce que signifiant une chose singuliere & déterminée, ils n'ont pas besoin de la détermination de l'article.

Neanmoins l'usage ne s'accordant pas tousjours avec la raison, on y en met quelquefois en Grec aux noms propres des hommes mesmes, ó Φίλιππος. Et les Italiens en font un usage assez ordinaire, l'Ariosto, il Tasso, l'Aristotele: ce que nous imitons quelquefois, mais seulement dans les noms purement Italiens, en disant par exemple, l'Arioste, le Tasse; au lieu que nous ne dirions pas l'Aristote, le Platon. Car nous n'adjoustons point d'articles aux noms propres des hommes, si ce n'est par mépris, ou en parlant de personnes fort basses, le tel, la telle; ou bien que d'appellatifs ils soient devenus communs: Comme, il y a des hommes que s'appellent le Roy, le Maistre, le Feure, le Clerc. Mais alors tout cela n'est pris que comme un seul mot; de sorte que ces noms passans aux femmes, on ne change point l'article le en la; mais une femme signe, Marie le Roy, Marie le Maistre, etc.

Nous ne mettons point aussi d'articles aux noms propres des villes ou villages, Paris, Rome, Milan, Gentilly, si ce n'est aussi que d'appellatifs ils soient devenus propres: Comme la Capelle, le Plessis, le Castelet.

Ny pour l'ordinaire aux noms des Eglises, qu'on nomme simplement par le nom du saint auquel elles sont dédiées. S. Pierre, S. Paul, S. Jean.

Mais nous en mettons aux noms propres des Royaumes & des Provinces: la France, l'Espagne, la Picardie, &c. Quoy qu'il y ait quelques noms de pays où on n'en mette point: comme Cornuailles, Comminges, Roannez. Nous en mettons aux noms rivières: la Seine, la Rhein. Et de montagnes, l'Olympe, le Parnasse (p. 56-58)

És ben cert que l'article no fa cap funció determinativa en aquesta mena de noms com es mostra en els exemples:

a) Pere		dorm
b) El gat		

I si bé en algunes parles se sol afegir un article, anomenat personal, en els antropònims, és evident que no fa la mateixa funció en *el/en Pere dorm* que en *el gat dorm*.

NOMS PROPIS GEOGRÀFICS

Però avui no ens toca parlar dels antropònims, sinó dels noms propis geogràfics; en aquest sentit hem de distingir entre els topònims veritables, és a dir, els noms propis de lloc, que no tenen o mantenen cap significat genèric, i els altres noms de caràcter geogràfic: corònims, hidrònims, orònims, etc.

Un altre grup, encara, és el dels noms propis que apareixen com a complement determinatiu d'un nom genèric, com per exemple en el cas de la *serra de Tramuntana*, en els quals la presència del nom comú és sempre necessària. I, encara, hi ha el cas dels anomenats «objectes únics», com el *Sol*, la *Terra*, la *Lluna* o *Déu*.

D'altra banda, no ens referirem als usos metafòrics o metonímics d'un nom propi, en què de fet l'article funciona com si es tractés d'un nom comú, com per exemple en la *Venècia del Nord*, en relació amb Amsterdam.

Ni tampoc al fet que un nom propi dugui article si es troba adjectivat ocasionalment, ja sigui amb caràcter qualificatiu amb referència a tot ell, com en la *lluminosa València* (o la *València lluminosa*), o bé amb caràcter determinatiu per referir-se a un aspecte intrínsec, com per exemple la *Catalunya comtal* o la *Tortosa visigoda*.

ARTICLE I TOPÒNIM

Generalment doncs, els topònims, és a dir, els noms propis veritables, no els genèrics que els acompanyen, no duen article. Si són d'origen romànic, en devien dur els components quan tenien un caràcter descriptiu abans d'esdevenir topònims, com en el cas de *Vilafranca*, *Vilanova* o *Torredembarra* (que avui encara s'anomena popularment *la Torre*). Jo mateix he pogut comprovar com recentment ha caigut en desús l'article del topònim (*els*) *Quatre Camins* (Sant Vicenç dels Horts) en esdevenir el nom d'un indret més que no pas una cruïlla de carreteres, i molta gent de la mateixa comarca diu «vaig a *Papiol*» enlloc de «al *Papiol*».

Però en altres casos, sobretot en la toponímia menor, l'article s'hi sol mantenir, desfuncionalitzat, formant part intrínseca o idiosincràtica, del topònim, i hi figura sempre, tant en la cartografia com en els nomenclàtors i diccionaris de noms propis o enciclopèdies¹. La casuística és molt complexa, de manera que una mateixa forma la podem trobar amb article en un topònim i en un altre no, com per exemple *el Prat de Llobregat* però *Prat del Comte*,

¹ GARY-PRIEUR, M.-N. (1994). *Grammaire du nom propre*. Paris: PUF, pàg. 96-124 i 226-247.

i fins i tot en la toponímia menor podem trobar *el Canyet* a Castellbisbal però *Canyet* a Badalona, i *Port*, nom de barri de Barcelona, diferent *del Port*, que no ha perdut el caràcter descriptiu.

MORFOLOGIA. EDAT MITJANA

Respecte del tipus d'article que s'ha aplicat en aquests topònims, en l'àrea constitutiva del català, en origen era naturalment el que era genuí i viu a la localitat, fos el derivat d'IPSE o el d'ILLE. Així apareix ja en la documentació llatina. Per exemple, en l'àmbit dels dominis del monestir de Sant Cugat del Vallès:

any	1663-64	ipsa Guardiola
	1065	ipsa Guardia
	1172	Arnaffus de ipsis Curtibus
	1172	St. Mathei de ipsa Serra
	1178	ipsa Rocha
	1179	ad ipsam Olivariam Rotundam
	1180	ipsum Venrel
	1185	ipsas Curtes
	1218	ipsam Peram
	1226	F. de Zavola

Però en l'àmbit antic del bisbat d'Urgell, hi trobem ambdues formes d'article, corresponent a l'ús de cada localitat:

any	857	illa Trapa
		illa Guardia
		illa Alga
		ipsos Fornones
any	899	ipsa Spunia
		illa Iovella
		illos Quadrons
		ipsa Ferrera
		illa Maciana
		ipsos Torrentes

Segona meitat del s. IX, Acta de Consagració de la Seu d'Urgell:

ipso Plano
illa Curriz
ipso Currizano
illa Tintillagine

ipsa Móra
 illa Silva
 ipsa Lena
 illa Salsa
 ipsos Turmos
 ipsa Clusa
 ipsos Villares
 illa Corre²

Com és ben sabut, l'article salat fou bandejat de l'escriptura, probablement per influència de la preceptiva literària de la llengua dels trobadors, de manera que és molt difícil de trobar-lo documentat si no és en textos excepcionals, a partir del segle XIII. No trobarem, doncs, cap mostra d'aquest article en l'obra de Llull, que bé el devia emprar domèsticament i el trobem ben explícitament bandejat en les *Regles d'esquivar vocables o mots gossers o pagesívols*, segons les quals, «qui bé vol parlar la llengua catalana» ha d'evitar de dir «166, ça casa per la casa» i «167, es pa per pa»³.

Però malgrat aquesta norma, en els topònims i antropònims de caràcter geogràfic que presenten l'article amb caràcter intrínsec o idiosincràtic, es va continuar aplicant per escrit la forma d'article que corresponia segons la pronunciació genuïna, ja fos el derivat d'ILLE o el derivat d'IPSE en les àrees on aquest era viu.

Respecte d'aquest darrer, hem de dir que en l'edat mitjana encara era pronunciat de forma africada [ts], d'acord amb l'evolució IPSU> *ITSU> tso, i que aquest so era representat per ç, c^{e:i} o z: ç*a Forteza*, z*a Plana* o *Collcerola*, més rarament per s fins que es produí l'evolució ulterior [ts] > [s], no anterior al final de l'edat mitjana.

Tenim unes bones mostres d'aquest ús de l'article en el territori del Principat durant l'edat mitjana en les llistes de col·lectes que es feien per localitats periòdicament, amb caràcter fiscal. Com a exemple aportarem avui *La col·lecta del bovatge del 1327*⁴ editada amb tota garantia filològica per Antoni M. Aragó, sotsdirector que fou de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

En aquesta col·lecta podem observar que, en l'àmbit del català central, l'únic article que figura en els topònims és el derivat d'IPSU:

Vegueries de Barcelona e del Vallès:

Parròquia de Sant Johan Dez-Pi
 Parròquia de Sant Just Dez-Verç
 Parròquia de Sant Genís de Ç'Aménla
 Parròquia de Sant Steva de Sa Garriga
 Parròquia de Dez-Coll-Sabadell
 Parròquia o loch dez Pou

² MORAN, J. (1984). El capbreu de Castellbisbal. Barcelona, pàg. 33-52.

³ BADIA I MARGARIT, A. M. Les regles d'esquivar vocables i «la qüestió de la llengua». Barcelona: IEC, pàg. 119.

⁴ Publicada a «Estudis d'Història Medieval». (1970). Vol. III. Barcelona: IEC, pàg. 40-51.

Vegueria d'Osona:

- Item, de la parròquia de Sant Bartomeu Dez-Grau
- Item, de sant Jolià Ça-Sorba...
- Item, del terme del castell Dez-Bruyl, ço és:
 - parròquia de ... Sant Martí Dez-Bruy,
 - e de Sa-Castanya...
- Item, ... ab la quadra de Ses-Guardioles
- Item, ... los térmens de Ça-Meda e de Taradell...
- Item, del terme de ... les parròquies ... de Sant P. Dez-Pla
 - e de sant P. Dez-Pug ...
- Item, de la parròquia de Sa-Riba
- Item, de la vila de Sant Johan Ses-Abadesses
- Item, de la vall de Sant Johan Ses-Abadesses
- Item, de la parròquia de Santa Maria Ça-Cot
- Item, de la parròquia de Sant Feliu Dez-Bach

Bisbat de Gerona:

- Item, de la parròquia de Ça-Pera
- Item, de la parròquia de Sant Johan Ses Fonts
- Item, de la parròquia de Sant P. Dez-Pug
- Item, de la parròquia de Sant Andreu Dez-Coll
- Item, de la parròquia de Sant Christòfol de Ses Fonts
- Item, de la parròquia de Sant Julià Ça Mota
- Item, de la parròquia de Sant Andreu d'Estერი
- Item, de la parròquia de Riudellots de sa Creu
- Item, de la parròquia de Palol de Sabanlòria
- Item, de la parròquia de Sant P. Dez-Vilar
- Item, del castell de Ça Bisbal
- Item, de la parròquia de Sant Jolià Dez-Lor
- Item, de la parròquia de Ça-Serra
- Item, ... de Ses Preses ...
- Item, de la parròquia de Sant Sabrià Dez-Ledó
- Item, de la parròquia de Sant Sabrià Dez-Says
- Item, de la parròquia de Sant Martí Ça Serra
- Item, de la parròquia de Sant Llorenç Dez-Mont
- Item, de la parròquia de Ça Cirera

Però, quan arribem a l'àmbit del català nord-occidental, encara hi apareix alternança, com havíem observat en els documents més antics en llatí del període comtal. Així en el comtat d'Urgell i vescomtat d'Àger hi trobem:

- Ça-Fuliola de Poblet
- Ça-Regola
- Ça-Cendrosa

Ça-Portella
S'espígol

Però també:

Los Casals
Les Avellanes
Lo Terroç
Los Casals
Lo Pedriç
Los Penells
Les Terroges
La Guàrdia d'Urgell

I en les vegueries de Cervera i de Tàrraga:
Sant P. Dez-Vim

Però també:

i, el Castell dels Exaders
la Guardialada

però encara hi podem observar un fet interessant. La grafia de l'article salat s'aplica exclusivament en els topònims, és a dir, allà on té un caràcter intrínsec o idiosincràtic, no pas en els genèrics que els acompanyen, encara que hagin tingut un valor locatiu ben clar, com per exemple en el cas de *castell*, *parròquia*, *quadra*, *vila*, *vall*.

Item, *del* castell de Sant P. *Dez-Vim*
Item, *del* terme del castell *Dez-Brull*
Item, *ab la* quadra de *Ses-Guardioles*
Item, *de la* parroquia de Sant Barthomeu *Dez-Grau*
Item, *de la* vila de Sant Johan *Ses-Abadesses*
Item, *de la* vall de Sant Johan *Ses-Abadesses*
etc.

Aquest és, doncs, el tractament que es feia al Principat de l'article que acompanya alguns topònims durant l'edat mitjana.

EDAT MODERNA

A partir de l'edat moderna l'article derivat d'IPSE fou substituït progressivament per l'altre i aquesta substitució també afectà els articles dels topònims, sobretot en posició inicial, així:

<i>Ç'Amenla</i>	esdevingué	<i>l'Ametlla del Vallès</i>
<i>Sa-Garriga</i>	esdevingué	<i>la Garriga</i>
<i>Ça Fuliola</i>	esdevingué	<i>la Fuliola</i>
<i>Ça Règola</i>	esdevingué	<i>la Règola</i>
etc.		

Només en algunes ocasions excepcionals es mantingué fossilitzat en aquesta posició: *Sarral, Solius*.

En posició interna el manteniment és més freqüent:

<i>Sant Joan Dez-Pi</i>	esdevingué	<i>Sant Joan Despi</i>
<i>Sant Julià Ça-Sorba</i>	esdevingué	<i>Sant Julià Sassorba</i>
<i>Palol Sabanlòria</i>	esdevingué	<i>Palol Sabaldòria</i>

I en aquest sentit és ben il·lustratiu el fet que al terme de *Sant Martí Sarroca* hi hagi precisament el barri de *la Roca*.

Però en ocasions també fou substituït en posició interior. Així:

<i>Sant Bartomeu Dez-Grau</i>	ha esdevingut	<i>Sant Bartomeu del Grau</i>
<i>Sant Pere Dez-Pla</i>	ha esdevingut	<i>Sant Pere del Pla</i>
<i>Sant Joan Ses-Abadesses</i>	ha esdevingut	<i>Sant Joan de les Abadesses</i>

Uns casos particulars són els dels noms dels rius anomenats antigament *Esterrí* i SAM-BUCA > *Samuga*. La primera síl·laba d'aquests topònims fou interpretada com si fos l'article *es, sa* respectivament: *es Terri, sa Muga*, i substituït posteriorment en posició inicial: *el Terri, la Muga*.

EDAT CONTEMPORÀNIA

Però en el Principat encara hi ha algunes localitats, concretament a la costa del bisbat de Girona on l'article salat és viu o ho ha estat fins a època recent, i en aquesta àrea hi ha molts topònims menors que l'inclouen, amb caràcter idiosincràtic però amb la consciència que es tracta d'articles vius, no fossilitzats. A continuació relacionaré els que apareixen en el *Nomenclàtor Oficial de Toponímia de Catalunya*. Hem de dir també que no tots els articles que figuren en els topònims d'aquests termes són derivats d'IPSE, sinó que també n'hi ha corresponents a l'article literari. Així, en el terme de Cadaqués, a més del puig de *ses Formigues* hi trobem, per exemple, el puig *dels Bufadors* o la partida de *la Reparada*; en la feina de camp prèvia a confeccionar aquest nomenclàtor, es va recollir amb cura la forma d'article corresponent a cada topònim. (*Vegeu mapes a les pàgines següents*.)

42

Cadaqués Alt Empordà

Cadaqués

En la documentació antiga Kadachars (s. XI), d'origen incert.

Cap municipal:	Cadaqués
Superfície (km²):	28,34
Altitud (m):	23
Codi estadístic:	17010
Codi municipal:	170029004

Polígons 2007			
Forma	Superfície	Extensió	Perímetre (1999-2007 m²)
97	1.002	1.004	0,0

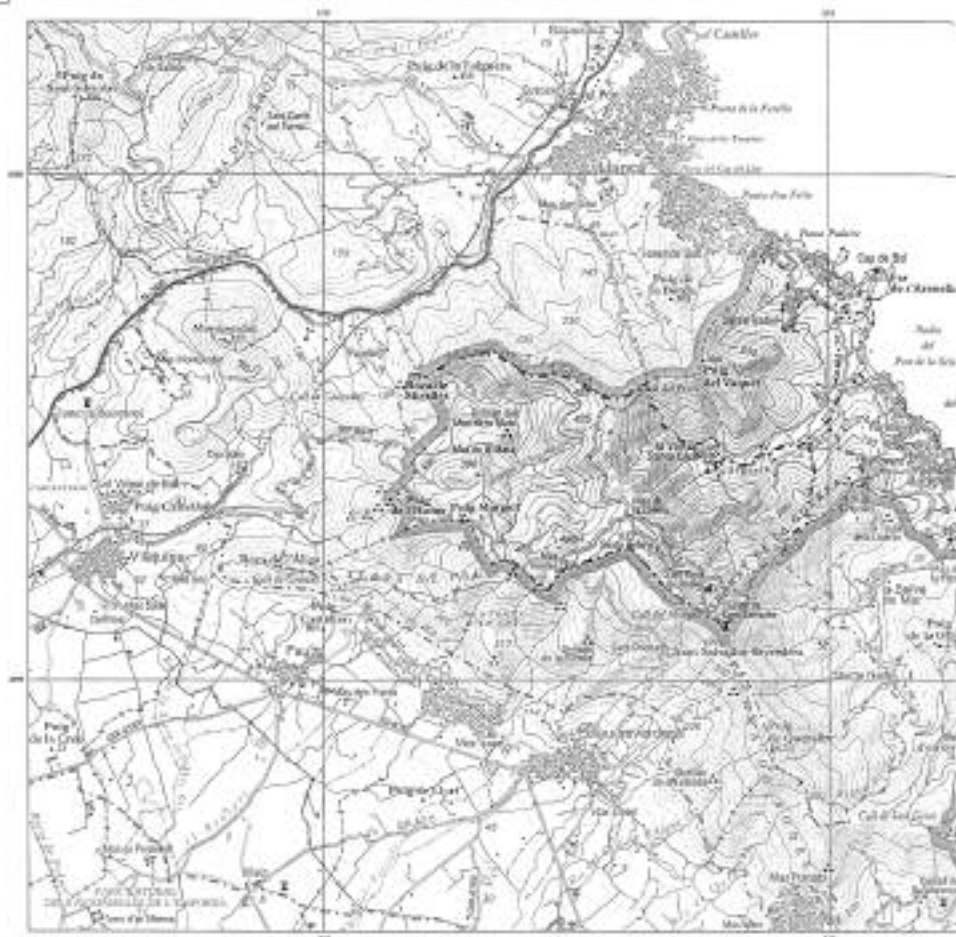
Municipi del grup d'Alt Empordà (%)		
De 0 a 10 anys	De 11 a 64 anys	De 65 anys i més
10,0	49,3	40,7

Polígons agrupats per sectors d'activitat 1999. Polígons de 10 cases i més (%)			
Agricultura i pesca	Indústria	Construcció	Servis
2,7	0,7	11,6	85,0

Evolució de la població 1999. Polígons de 10 cases i més (%)				
Letania	El cap municipal	El cap de llogar	El cap de municipi	Alt Empordà
97,7	98,0	92	92,6	1,9

Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya

el Port de la Selva Alt Empordà

el Port de la Selva

El Port, en la documentació antiga Porto (s. X) 'port marítim', pertany a l'antic terme de la Selva de Mar.

Esp. municipal: el Port de la Selva
 Superfície (km²): 41,82
 Kilòmet (m): 12
 Codi postal: 17140
 Codi municipal: 17140003

Població 2001			
Homes	Mulles	Total	Densitat (hab./km²) (2001)
120	304	424	4,3

Població absoluta per sectors d'activitat 2005. Població de 15 anys i més (%)			
Agropecuària i pesqueria	Indústria	Comerç i serveis	Servici
10,1	4,1	14,2	69,9

Distribució per grups d'edat 2001 (%)		
de 0 a 14 anys	de 15 a 64 anys	de 65 anys i més
11,4	61,3	27,3

Evolució de la població 2001. Població de 7 anys i més (%)				
L'any	El seu percentatge	El seu rang	El seu canvi	El seu índex
2001	10,4	90	12,4	0

Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya

Begur

En la documentació antiga ja apareix la forma *Begur* (s. XI), d'origen incert, potser preromà.

Cap municipal:	Begur
Superfície (km²):	30,71
Altitud (m):	330
Codi estadístic:	17013
Codi municipal:	170208004

Població 2005			
homes	dones	total	Densitat (hab/km²) (%)
1.127	1.125	2.252	73,6

Població censada per sectors d'activitat 2005. Població de 16 anys i més (%)			
dependència activa	inactiva	condicional	total
6,1	61,7	11,7	80,5

Distribució per gener d'edat (%)		
De 14 a 19 anys	De 15 a 64 anys	De 65 anys i més
11,1	68,9	19,9

Distribució del càrrec 2005. Població de 16 anys i més (%)				
Unipersonal	2 o més persones	3 o més persones	4 o més persones	5 o més persones
10,1	30,9	15,4	31,2	12,4

Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya

Castell-Platja d'Aro Baix Empordà

335

Castell-Platja d'Aro

Castell, antic centre de la Vall d'Aro, en la documentació antiga Vallis Araice (s. IX); Aro, probablement és d'origen preromà. La Platja és una denominació recent.

Cap municipal:	Platja d'Aro
Superfície (km ²):	31,74
Altitud (m):	5
Codi postal:	17548
Codi municipal:	170480000

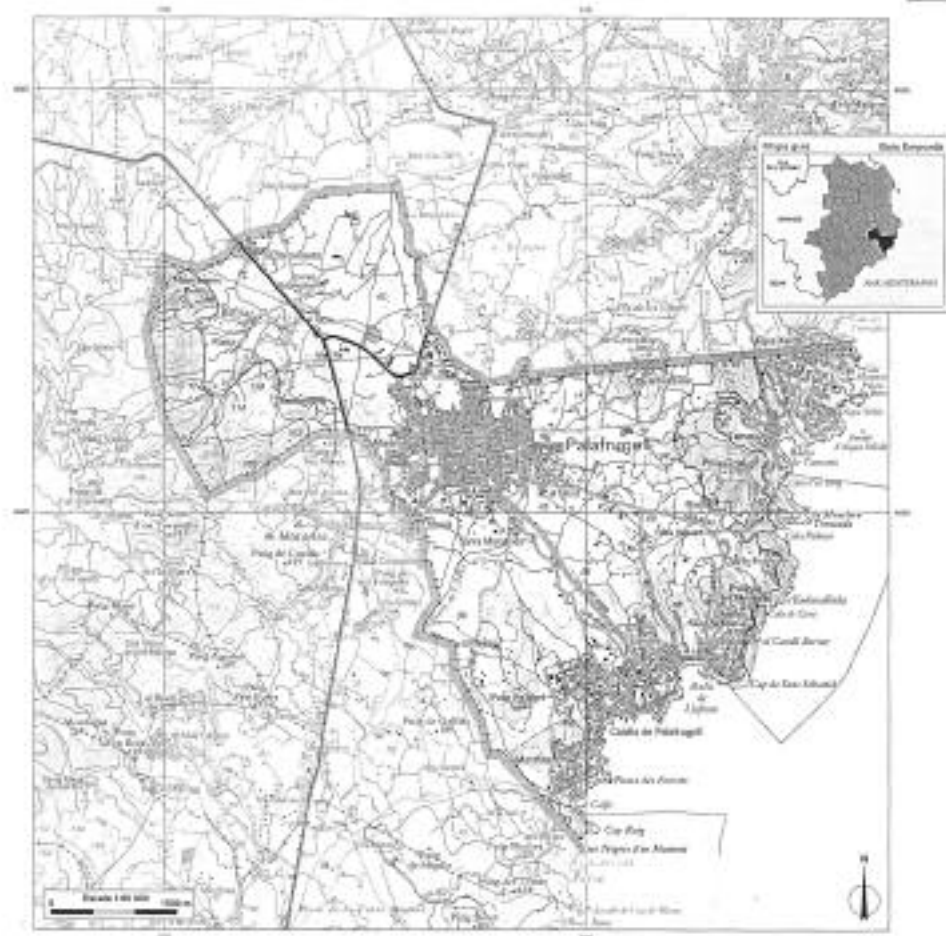
Població 1998			
Home	Muller	Total	Densitat (100.000 h/a)
5.820	5.281	11.101	31,8

Municipis per grup d'edat 2008 (h)		
0-14 (h)	15-64 (h)	65-100 (h)
10,1	10,1	11,8

Població ocupada per sectors d'activitat 1998. Població de 16 anys i més (h)			
Activitat econòmica	Indústria	Construcció	Servici
24	11,8	5,8	85,2

Estructura del rànquim 2001. Població de 16 anys i més (h)				
L'ocupat	El seu sector	El seu rang	El seu sector	El seu rang
10,1	10,1	17,8	85,2	85,2

Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya

Palafrugell

En la documentació antiga Palaciu Frugelli (s. X), compost de palau i un antropònim medieval d'origen germànic.

Cap municipal:	Palafrugell
Superfície (km²):	35,29
Altitud (m):	60
Codi postal:	17117
Codi municipal:	171170306

Població 2011			
Homes	Mulles	Total	Densitat (2011/35,29 km²)
3.274	3.199	6.473	183

Evolució de la població (2011)		
2011 a 14 anys	de 14 a 64 anys	de 64 anys i més
114	374	171

Població segons nivells d'edat 2011. Població de 18 anys i més (17)			
18-24 anys	25-34 anys	35-44 anys	45-54 anys
327	374	467	567

Evolució de la població 2011. Població de 18 anys i més (17)				
18-24 anys	25-34 anys	35-44 anys	45-54 anys	55-64 anys
327	374	467	567	667

Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya

350

Palamós Baix Empordà

Palamós

En la documentació antiga Palamos (s. XIII), potser prové del llatí PALUSI HUMORIS 'algumolls humits'.

Exp. municipal:	Palamós
Superfície (km²):	13,38
Altitud (m):	13
Codi estadístic:	17178
Codi municipal:	1711010087

Població 1991			
Homes	Dones	Total	Densitat (hab./km²) (%)
1.228	1.084	2.312	173

Distribució per sexe d'edat 2004 (%)		
De 0 a 14 anys	De 15 a 64 anys	De 65 anys i més
14,8	66	19,2

Població superior en nombre d'habitants 1996. Població de 16 anys i més (%)			
Superior	Inférieur	Densitat	Superior
24	28	11,0	62,3

Característics del càlcul 2007. Població de 7 anys i més (%)				
Extraners	Extraners nascuts a Catalunya	Extraners nascuts a l'estranger	Extraners nascuts a l'estranger i nascuts a Catalunya	Extraners nascuts a l'estranger i nascuts a l'estranger
20,7	10,0	10,3	10,3	10,4

Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya

352

Pals Baix Empordà

Pals

En la documentació antiga *Palus* (s. IX), prové del llatí *PALUS* 'siguamorta'.

Cap municipal:	_____	Pis
Superfície (km ²):	_____	35,81
Altitud (m):	_____	95
Codi postal:	_____	17124
Codi municipal:	_____	171240007

Poblatió 2011			
Homes	Dones	Total	Densitat 1000 hab (2011)
1.008	1.207	2.215	15,8

Evolució respecte per sexes d'aquí el 1996. Població de 16 anys i més (%)			
Homes	Dones	Castells	Sexes
91,7	92,2	94	92,9

Distribució per sexe i edat 2011 (%)		
De 0 a 14 anys	De 15 a 64 anys	De 65 anys i més
11,6	68,2	20,2

Evolució del rànquim 2011. Població de 0 a 14 anys (%)				
Castells	Prova pilot	El Baix Empordà	El Baix Empordà	El Baix Empordà
8,9	12,7	9,4	10,1	9,1

Monemiador oficial de toponímia major de Catalunya

Sant Feliu de Guíxols Baix Empordà

357

Sant Feliu de Guíxols

En la documentació antiga Sancti Feliis (realejo (s. X); Sant Feliu, titular de l'antic monestir; Guíxols, probablement del toponim *Cyxusela*, d'origen grec, que apareix en l'Orla marítima d'Arle).

Cap municipal	Sant Feliu de Guíxols
Superfície (km ²)	16,23
Altitud (m)	4
Codi postal	17108
Codi municipal	171808004

Població 2001			
Homes	Dones	Total	Densitat (100.000 / km ²)
880	815	1.695	104

Distribució per sexes i edat (2001)		
De 0 a 14 anys	De 15 a 64 anys	De 65 anys i més
410	87	103

Població espanyola per sectors d'activitat 1996. Població de 16 anys i més (1/1)			
Activitat econòmica	Indústria	Comerç	Servis
28	20,4	10,0	61,6

Governament local (2001). Població de 16 anys i més (1/1)				
Concejal	El seu centre	El seu barri	El seu entorn	De l'exterior
46,1	10,1	17,6	18,9	7,3

Nomeciatòr oficial de toponimis major de Catalunya

1058

Blanes Selva

Blanes

En llatí clàssic BLANDA, probablement és d'origen preromà indoeuropeu.

Cap municipal	80000
Superfície (km²)	17,08
Altitud (m)	13
Codi postal	17003
Codi municipal	17003/8006

Població 2001			
1996	2001	2006	Increment 1996-2001 (%)
11.030	10.200	10.000	-7,3

Distribució per gènere d'ètnia 2001 (%)		
10.501 (100%)	10.194 (97,1%)	306 (2,9%)
52,5	51	49,5

Població ocupada per sectors d'activitat 2000. Població de 16 anys i més (%)			
Agricultura i pesca	Indústria	Construcció	Servici
2,8	11,8	0,1	85,3

Estructura del treball 2004. Població de 16 anys i més (%)				
100%	El sector públic	El sector privat	El sector terciari	El sector primari
82,3	39	43,5	48,5	0,1

Nomenclàtor oficial de toponímia Major de Catalunya

Lloret de Mar Selva

1065

Lloret de Mar

En la documentació antiga *Laured* (s. XI), en el sentit de 'l'oreda'; de Mar, per la situació litoral.

Cap municipal: Lloret de Mar
 Superfície (km²): 48,71
 Altitud (m): 5
 Codi postal: 17206
 Codi municipal: 170890000

Població 2005			
Home	Muller	Total	Densitat (1000 hab./km²)
10.162	10.267	20.429	42,1

Distribució per sexe d'habitants (%)		
de 15 a 19 anys	de 20 a 64 anys	de 65 anys i més
10,2	57	32,7

Població estranya per nacionalitat d'origen 2005. Població de 16 anys i més (%)			
espanyola (inclosa)	estrangera	congregada	total
92	5,4	0,4	97,8

Governament del cens 2001. Població de 16 anys i més (%)				
Castellà	Altres catalans	de fora de Catalunya	de fora d'Espanya	de fora de l'UE
92,8	5,8	0,1	0,3	0,0

Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya

1082

Tossa de Mar Selva

Tossa de Mar

Tossa, en la documentació antiga TURISSA (època romana),
d'origen preromà; de Mar, per la situació litoral.

Cap municipal:	Tossa de Mar
Superfície (km²):	38,54
Altitud (m):	5
Codi postal:	17202
Codi municipal:	1728230008

Població 2011			
Home	Mulla	Total	Cambament 1996-2011 (%)
2.901	2.168	5.069	+13

Població atreta per sectors d'activitat 1996. Població de 16 anys i més (%)			
Agricultura i pesca	Indústria	Comerç i serveis	Sense
1,4	7,2	+1,2	89,2

Distribució per grups d'edat 2011 (%)		
De 0 a 14 anys	De 15 a 64 anys	De 65 anys i més
12,9	71	16

Densitat de població 2011. Població de 16 anys i més (%)				
Comarca	El Barcelonès	El Baix Llobregat	El Baix Penedès	El Baix Ebre
De 1	79	75,9	12,1	100

Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya

En tota aquesta àrea, l'article salat es manté sobretot en la toponímia litoral o denominant accidents ben destacats des de la mar, perquè en l'àmbit pescador i mariner, en general, és on s'ha mantingut com a darrer reducte l'ús d'aquest article.

Fora dels municipis esmentats, hi ha el cas d'Arenys de Mar, on sabem que l'article salat era viu a mitjan segle XIX, i on hi ha encara dos topònims en què aquest article s'escriu habitualment aïllat pel fet que hi ha plena consciència que es tracta d'un article: *sa Boada* i el rial de *sa Clavella*.

Quant a la forma plena *lo*, viva encara en català occidental sobretot, es respecta en els topònims menors d'aquesta àrea, sempre que sigui veritablement idiosincràtic i consolidat en l'ús, per exemple en el terme de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant, hi tenim *los Taixos*, *los Dedalts*, a la zona més interior, però *el Gall*, *el Torn* en la més pròxima al litoral. (*Vegeu mapes a les pàgines següents.*)

Aquest és l'ús de l'article idiosincràtic dels topònims que s'ha fet i s'hi fa al Principat, del qual és una mostra el *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya*.

ALTRES NOMS PROPIS GEOGRÀFICS

Més enllà d'aquesta classe d'article en els topònims estrictes, en els altres noms propis geogràfics l'article que s'hi aplica té més aviat un caràcter de complement sintàctic, de manera que generalment, o sovint, no figura en els nomenclàtors o en la cartografia. És el cas, per exemple, del nom de les comarques. Excepte en el cas d'*Osona*, totes les altres en el discurs normal solen anar acompanyats d'article, per exemple *l'Alt Empordà*, però en el *Nomenclàtor* de què us he parlat només apareix la forma *Alt Empordà*.

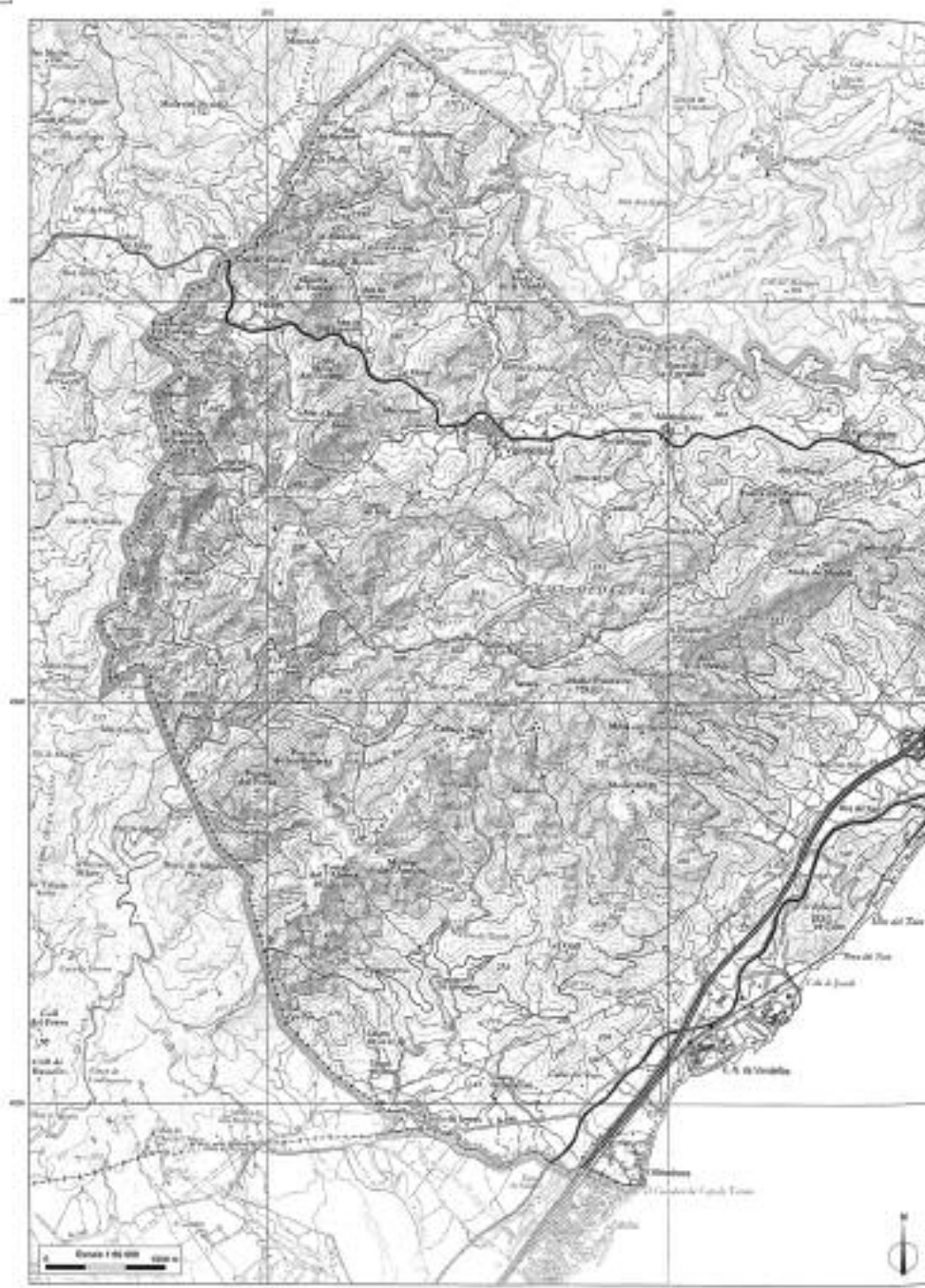
El mateix es pot dir en el cas dels noms de països. Alguns van acompanyats d'article en el discurs, com en el cas *del Japó*, *el Tibet*, que en mapes i nomenclàtors apareix amb les formes simples de *Japó* i *Tibet*.

Respecte dels hidrònims, és ben sabut que alguns van acompanyats sempre de l'apel·latiu, com en el cas d'*estany de Banyoles*, *riu de Pedra*, *riera de la Bisbal*, etc. Quant als altres, és a dir, els que s'empren diguem-ne directament, no solien dur l'article en la llengua antiga: (*flom de*) *Llobregat*, (*d'*)*Ebre*, (*de*) *Francolí*, etc.⁵ I així encara figuren en els sintagmes del tipus *Baix Llobregat*, *Sant Feliu de Llobregat*, *Ribera d'Ebre*, *Torres de Segre*, *Palau de Noguera*, *Roda de Ter*, etc. L'ús modern inclou en el discurs un article que acompanya aquests noms propis, que sembla que, almenys al principi, es refereix al genèric subjacent, com en el cas de: *el (riu) Túria*, *l'aigua d'Ora* o *l'Aiguadora*, *el Canaletes*, etc.

Fins i tot en el cas dels hidrònims endògens acabats en *-a*, que solen ser de gènere femení: *la Noguera*, *la Valina*, *la Tordera*, etc., l'article *la* pot referir-se a un apel·latiu feme-

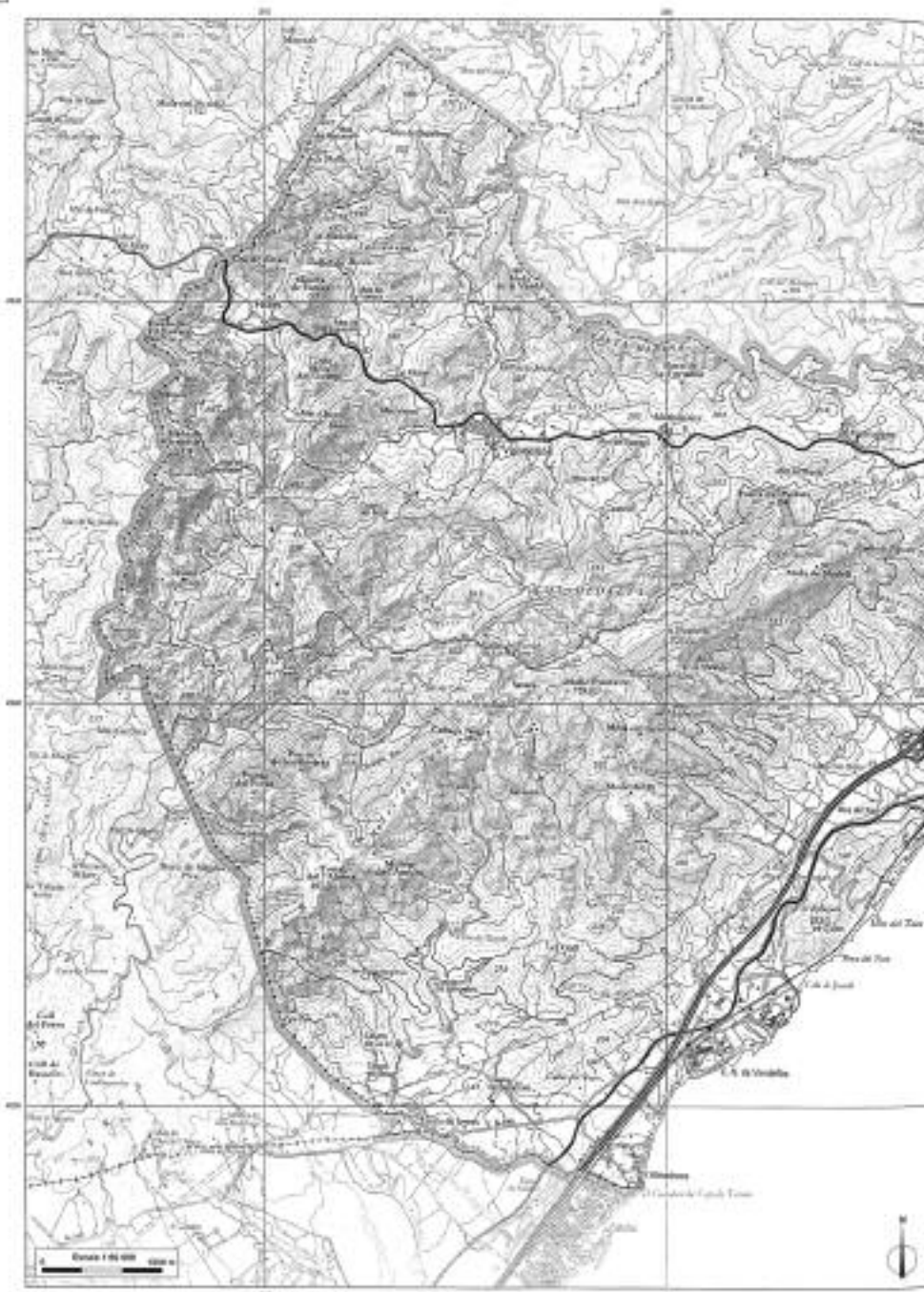
⁵ Per exemple, en el llibre *Usatges de Barcelona. El Codi a mitjan segle XII*, a cura de Joan Bastardas (Barcelona). f. 34 v «[D]es sarraïns que fugen, qui'ls troba [e]ls retindrà ans que passen ø Llobregat, reta'ls ha lurs seny[or]s, e per loguer aye de cascú sengles maçmodines; de Llobregat entrò a ø Francolí. III. maçmodines». pàg. 131

Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant Baix Camp

Nomenclator oficial de toponímia major de Catalunya

Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant Baix Camp

Numenciàtor oficial de toponímia major de Catalunya

ní antic, com *aigua*, present encara en *l'aigua d'Ora* (o *l'Aiguadora*), i *la Ribera Salada*, sobretot si tenim en compte que almenys algunes formes com *Noguera* o *Tordera* devien ser adjectius originàriament. Cal tenir en compte que en el cas dels hidrònims exògens, s'hi sol aplicar sempre la forma de l'article masculí, *el*, corresponent a riu, encara que el nom propi acabi en *-a* (*el Sena*, fr. *la Seine*; *el Loira*, fr. *la Loire*; *el Volga*, etc.). També s'aplica aquest sistema a algun nom endogen, com *el Túria*.

Quant als orònims, crec que l'article de què solen anar acompanyats en el discurs es refereix als genèrics subjacents o aglutinats *mont* o *puig*, com en el cas *del Pedraforca*, *el Puigmal*, *els Pirineus* (en llatí = mons, *Pyrenaeus mons* o *Pyrenaei saltus*), etc. Encara que de vegades s'omet: *Montjuïc*, *Montserrat*, *Caro*, etc. com també en els hagiòtopònims: *Sant Llorenç del Munt*, *Sant Pere Màrtir* (Barcelona).

Tots aquests usos sintàctics de l'article no tenen un caràcter veritablement idiosincràtic respecte del nom propi que acompanyen en el discurs, de manera que en l'escriptura se'ls pot aplicar l'article literari habitual.

Crec, doncs, que cal fer una distinció entre ambdues menes d'article, l'intrínsec o idiosincràtic de topònims (i antropònims), per als quals la tradició a Catalunya és de mantenir la forma que li és pròpia en la llengua viva, i aquell que té un caràcter eventual o de complement sintàctic que s'expressa per escrit sempre en la forma literària provinent d'ILLU.

GRAFIA

Com hem pogut comprovar en les mostres que hem ofert anteriorment, pel que fa a l'article derivat d'IPSU, s'escriu normalment quan apareix en un topònim de l'àrea on aquest article és viu o almenys hi ha consciència que es tracta d'un article, amb les contraccions que s'escaiguin en cada cas: *punta de s'Oliguera*, *punta des Mut*, etc.; però s'escriu aglutinat en els casos en què es troba certament fossilitzat: *Sarral*, *Sant Pere Sacarrera*, *Sant Esteve Sersrovires*, *Puigsegordi*, etc.

Per últim direm que quan el nom propi és format per un sintagma del tipus nom més complement nominal que inclou un article salat fossilitzat, se sol elidir la preposició *de*: *Colløserola*, *Puigøseslloses*, *Sant Pere ø Sacama*, amb algunes excepcions com *Sant Joan Despí*, *Sant Just Desvern*, *Sant Pere Desplà*, cosa que no ocorre si l'article és viu: *puig de s'Agulla*, *puig de ses Formigues*.

